

հայաստանի

հանրապետության

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ

rwg

Մղաճը

ԴԱՅԱՏԱՆԻ

Կանրադե տպարանում

2002

2-րդ կիսաամյակ

2-րդ կիսաճյալ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՋԱԿԱՅՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	5
ՍՂԱԾԻ ՎԱՐՔԱԳԻԾԸ	4
Ընդհանուր միտումներ	6
Սղաճն ըստ ապրանքների և ծառայությունների խմբերի, բնականոն սղաճ ...	6
Ներմուծման գներ	7
Գների այլ ինդեքսներ	8
Սղաճի տատանումների վերլուծություն	9
Սղաճը ԱՊՀ երկրներում	10
ՀԱՄԱԽԱՌՆ ՊԱՅԱՆՋԱՐԿԸ ՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ	13
Դրամավարկային քաղաքականություն	13
Հարկաբյուջետային քաղաքականություն	16
Արտաքին հատված	20
Իրական հատված	22
ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԱՌԱՋԱՐԿԸ ՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ	24
Տնտեսության ճյուղային զարգացումները	24
ՍՂԱԾԻ ՄՊԱՍՈՒՄՆԵՐԸ 2003 ԹՎԱԿԱՆԻՆ	26

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ըստ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի՝ 2002 թվականի առաջին կիսամյակում ակնկալվում էր նախորդ տարվա տնտեսական բարձր աճի շարունակական դրսևորում՝ 13.1% և աճի աստիճանական դանդաղում երկրորդ կիսամյակում, որի արդյունքում տարեկան աճը պետք է կազմեր 6%: Նշված ծրագրավորումը հետևանք էր 2001 թվականի երկրորդ կիսամյակում գրանցված տնտեսական մեծ աճի:

Իրականում տնտեսական աճի փաստացի ցուցանիշները զգալի շեղվել են ծրագրային մակարդակներից: Առաջին կիսամյակում իրական ՀՆԱ աճի տեմպը կազմել է 10.1%, իսկ երկրորդ կիսամյակում արագացել է և տարեկան կտրվածքով կազմել 12.9%: Տնտեսական աճի նման վարքագծի հիմնական պատճառը համախառն առաջարկի ընդլայնումն էր, որը արձանագրվել է տնտեսության բոլոր ճյուղերում, հատկապես արդյունաբերությունում և շինարարությունում:

Համախառն պահանջարկի իրական աճը նույնպես գերազանցել է ծրագրային մակարդակը, սակայն ավելի պակաս չափով: Ընդ որում, համախառն պահանջարկի աճին զգալիորեն նպաստել է հիմնականում արտահանվող ոչ սպառողական ապրանքների գծով զուտ արտաքին պահանջարկը: Նշված զարգացումները բնականաբար անդրադարձել են սղաճի ցուցանիշի վրա, և այն տարեկան ծրագրված մինչև 3%-ի պարագայում կազմել է 2%, իսկ ՀՆԱ դեֆլյատորը՝ 102.3%՝ 103.3%-ի փոխարեն:

Արտաքին հատվածում պահպանվել են առաջին կիսամյակում ձևավորված ընթացիկ հաշվի լավացման միտումները՝ ավելի, քան ծրագրվել էր: Արդյունքում՝ ՀՆԱ-ում ընթացիկ հաշվի պակասուրդի տեսակարար կշիռը կազմել է 6.3%՝ ծրագրված 8.3%-ի փոխարեն:

Հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, ապահովելով տարեկան հարկային եկամուտների ծրագրային մակարդակը, ունեցել է ծախսերի թերակատարում նպատակային ծրագրերի նախատեսված ծավալների թերի ստացման պատճառով: Ուշացումով՝ դեկտեմբերի վերջին է ստացվել նաև ԿԲՎ-5-ի մասնաբաժինը, որի ծախսման մակրոտնտեսական ազդեցությունը կգրանցվի 2003 թվականին: Արդյունքում՝ գրանցված տնտեսական բարձր աճի պայմաններում, հարկաբյուջետային քաղաքականությունը համախառն պահանջարկի վրա չի ունեցել բավարար ընդլայնողական ազդեցություն:

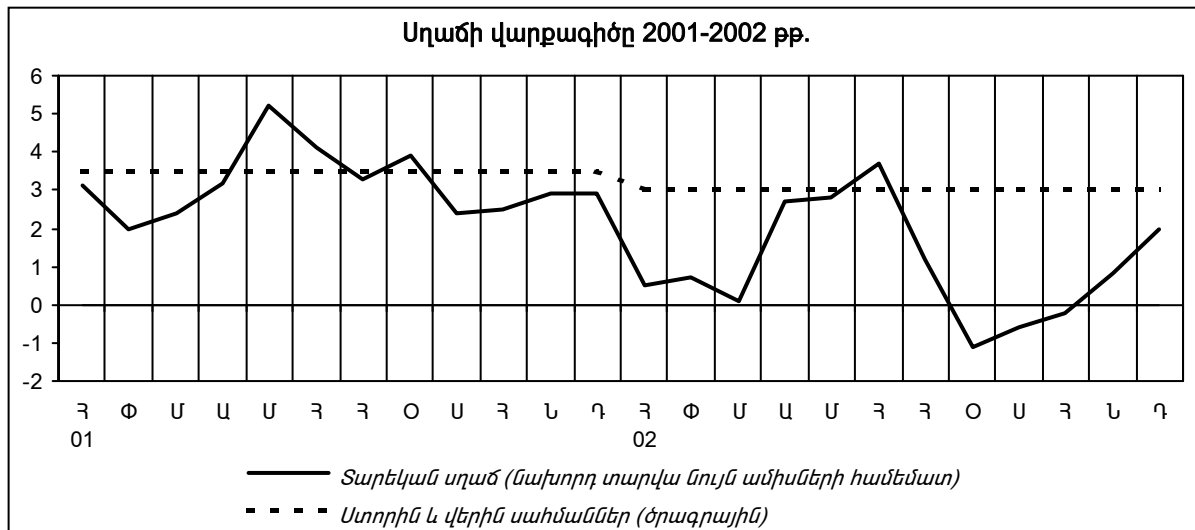
Դրամավարկային քաղաքականության ընթացքը երկրորդ կիսամյակում առավելապես պայմանավորվել է սղաճի տարեկան ծրագրային ցուցանիշի ապահովման խնդրով: Մասնավորապես երրորդ եռամսյակում գրանցված ավելի քան 8% դեֆլյացիայի պայմաններում չորրորդ եռամսյակում փողի բազայի կառավարումը իրականացվել է տատանումների թույլատրելի միջակայքի վերին սահմանի գերազանցմամբ: Իսկ տարվա կտրվածքով փողի առաջարկի կառավարումը եղել է բավարար ընդլայնողական՝ գրանցված բարձր տնտեսական աճի պայմաններում:

ՍՊԱՃԻ ՎԱՐՔԱԳԻԾԸ

Ընդհանուր միտումներ

Համաձայն 2002 թ. դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի՝ սղաճի տարեկան մինչև 3% ծրագրային ցուցանիշը ըստ կիսամյակների բաշխվել էր հետևյալ համամասնությամբ՝ 2.6% և 0.4%: Վերջինս էլ ելնում էր այն տրամաբանությունից, որ երրորդ եռամսյակը դեֆլացիոն, իսկ չորրորդը՝ ինֆլացիոն ժամանակաշրջաններ են, և գների տատանումներն արդյունքում իրար գրեթե չեզոքացնում են՝ տարեվերջին հիմնականում պահպանելով առաջին կիսամյակում ձևավորված գների մակարդակը: Սեզոնայնությունն ըստ եռամսյակների ձևավորելու էր համապատասխանաբար -2.7% և 3.1% սղաճի մակարդակներ երրորդ և չորրորդ եռամսյակներում:

Կիսամյակի փաստացի արդյունքներով դրսևորվել է եռամսյակային առավել խորը սեզոնայնություն և երրորդ եռամսյակում արձանագրվել է 8.4% դեֆլացիա, իսկ չորրորդում՝ 6.4% սղաճ: Երկրորդ կիսամյակի սղաճը կազմել է -2.5%, ինչի արդյունքում ապահովվել է տարեկան 2.0% սղաճի ցուցանիշ (գործոնային մանրամասն վերլուծությունն ու մեկնաբանությունները՝ համապատասխան բաժիններում):

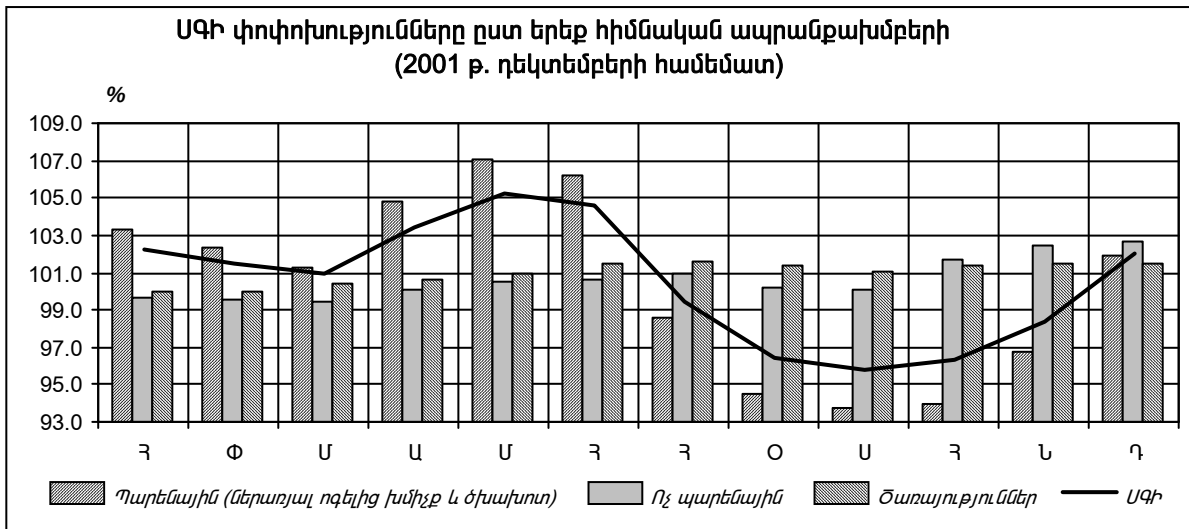
Սղաճն ըստ ապրանքների և ծառայությունների խմբերի, բնականոն սղաճ

2002 թ. ընթացքում ՀՀ-ում գրանցված 2.0% սղաճի պայմաններում սպառողական զանբյուլի հիմնական ապրանքային խմբերի և ծառայությունների գները դրսևորել են հետևյալ վարքագիծը. պարենային ապրանքների (ներառյալ ոգելից խմիչք և ծխախոտ) գներն աճել են 1.9%-ով, ոչ պարենային ապրանքների գները՝ 2.7%-ով, ծառայությունների սակագները՝ 1.5%-ով: Նշված ցուցանիշների միջին տարեկան աճերը (նախորդ տարվա համեմատ) համապատասխանաբար կազմել են 1.2%, 0.2% և 1.1%:

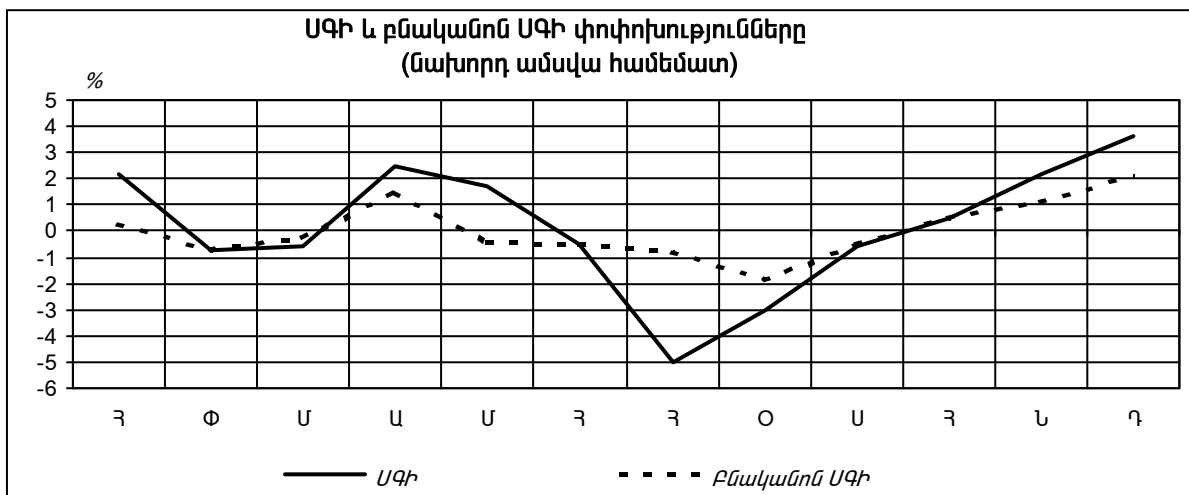
ՍԳԻ կառուցվածքում ընդգրկված երեք հիմնական ապրանքախմբերը տարվա ընթացքում սղաճի ցուցանիշի ձևավորմանը մասնակցել են հետևյալ կերպ. պարենային ապրանքները (ներառյալ ոգելից խմիչք և ծխախոտ) ապահովել են սղաճի 1.3 տոկոսային կետը, ոչ պարենային ապրանքները՝ 0.4 տոկոսային կետը, իսկ ծառայությունները՝ 0.3 տոկոսային կետը:

Դրամավարկային քաղաքականության իրականացման տեսանկյունից նպատակահարմար է նաև գնահատել և ուսումնասիրել գների բնականոն փոփոխությունները: 2002 թ. սեզոնային ապրանքների գների 15.4%-ով և կարգավորվող ծառայությունների սակագների 2.4%-ով աճի պայմաններում բնականոն սղաճը կազմել է 0.2%: Ընդ որում, 2001 թ. դեկտեմբերի համեմատությամբ գրանցված 2.0% սղաճի 1.6 տոկոսային կետը ապահովել են սեզոնային ապրանքների

գների փոփոխությունները, 0.2 տոկոսային կետը՝ պետության կողմից կարգավորվող ծառայությունների սակագների փոփոխությունները, իսկ 0.2 տոկոսային կետը՝ բնականոն սղաճը:

Սեզոնային ապրանքների գների միտումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ 2000 թ. սկսած՝ դրանք ունեն աճի միտում: Պետության կողմից կարգավորվող ծառայությունների սակագների՝ 1998 - 99 թթ. զգալի աճի տեմպերը 2000 - 2002 թթ. համեմատաբար նվազել են: Ընդ որում, 2002 թ. դրանց սակագների աճը հիմնականում պայմանավորվել է հեռախոսային վարձավճարի և ՀՀ-ից դուրս հեռախոսային խոսակցության համար սահմանված սակագների աճով: Բնականոն սղաճը 2002 թ. ցուցաբերել է զգալի տատանումներ՝ հիմնականում պայմանավորված ձկնամթերքի, ձվի, մսամթերքի և ծխախոտի գների էական փոփոխություններով:

Ներմուծման գներ

2002 թվականի ներմուծման գների փոփոխությունը Կենտրոնական բանկը վերլուծել է ըստ ապրանքախմբերի նշանակության: Ըստ այդմ, ներմուծումը տարանջատվել է հետևյալ խմբերի՝

- սպառողական ապրանքներ,
- միջանկյալ սպառման ապրանքներ (հումք, նյութեր),
- նավթամթերքներ,
- ներդրումային ապրանքներ,
- բնական գազ,
- ադամանդ:

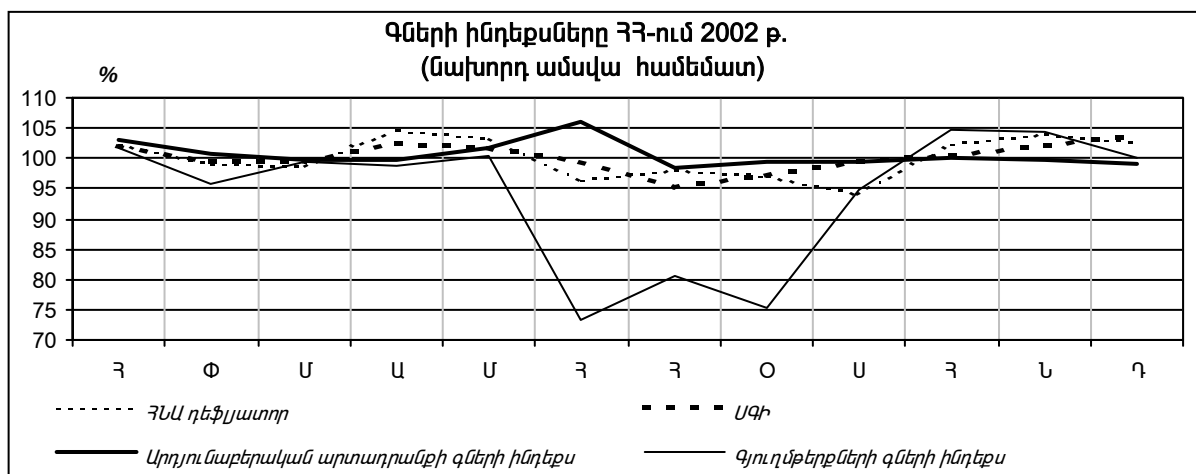
Վերոնշյալ ապրանքախմբերից սղաճի վրա ուղղակի ազդեցություն ունեն միայն սպառողական, միջանկյալ սպառման ապրանքների և նավթամթերքների գները, իսկ մնացածի ազդեցությունը կամ շատ փոքր է (օրինակ՝ ներդրումային ապրանքներ), կամ ընդհանրապես բացակայում է (օրինակ՝ ադամանդ, բնական գազ):

Սղաճի վրա ապրանքախմբերի կշռված ազդեցությունը դոլարային արտահայտությամբ 2002 թվականին, նախորդ տարվա համեմատությամբ, աճել է 0.5 տոկոսով, ընդ որում՝ երկրորդ կիսամյակում, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատությամբ, 2.4 տոկոսով: Այս աճը բացառապես պայմանավորված էր սպառողական ապրանքների գների 5.8 տոկոս աճով (երկրորդ կիսամյակում, նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ՝ 7.2 տոկոս), մինչդեռ մյուս երկու ապրանքախմբերի գները նվազել են: Միջանկյալ սպառման ապրանքների գնի փոփոխությունը 2002 թվականին կազմել է -1.5 տոկոս (երկրորդ կիսամյակում, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ՝ -0.5 տոկոս), իսկ նավթամթերքների գինը՝ -3.9 տոկոս (2-րդ կիսամյակում՝ 2.5 տոկոս աճ):

Ներմուծվող սպառողական ապրանքների գների նման աճի պատճառը հիմնականում գործընկեր երկրների (մասնավորապես՝ Ռուսաստանի, Թուրքիայի և Իրանի) սղաճի էական գերազանցումն է ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ նրանց փոխարժեքի արժեզրկումից: Այս երեք երկրների գումարային ազդեցությունը 2002 թվականին կազմել է 4.6 տոկոս: Մյուս ազդեցիկ գործոնը 2002 թվականին համաշխարհային հիմնական արժույթների նկատմամբ ԱՄՆ դոլարի փոխարժեքի արժեզրկումն է, ինչը ներմուծված սպառողական ապրանքները դոլարային արտահայտությամբ թանկացրել է 1.3 տոկոսով: Այս միտումը հիմնականում նկատվել է 2002 թվականի երկրորդ կեսին, այդ իսկ պատճառով, դրա հիմնական ազդեցությունը կշարունակվի նաև 2003 թվականին:

Մյուս երկու ապրանքախմբերի գները (միջանկյալ սպառման և նավթամթերքների) 2002 թվականին հիմնականում պայմանավորվել են միջազգային ապրանքահունքային բորսաներում ձևավորվող գներով, որոնք տարեկան կտրվածքով ունեցել են նվազման միտում: Սակայն պետք է նշել, որ նավթամթերքների գները 2002 թվականի երկրորդ կիսամյակում (հատկապես կիսամյակի վերջում) բավականին աճել են, ինչը կարող է սղաճային ճնշումների հանգեցնել 2003 թվականի սկզբին:

Անվանական միջին փոխարժեքի փոփոխությունը 2002 թվականին կազմել է 3.3 տոկոս, ինչի հետևանքով սղաճի վրա ազդող ներմուծման դրամային գներն աճել են 3.8 տոկոսով (2002 թվականի երկրորդ կիսամյակում, նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ՝ 5.0 տոկոսով):

Գների այլ ինդեքսներ

ՀՀ-ում արտադրված ապրանքների և ծառայությունների գների մակարդակը բնութագրող ՀՆԱ դեֆլատորը 2002 թ. կազմել է 102.3%՝ 2002 թ. ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրով նախատեսված 103.3%-ի փոխարեն:

Դեֆլյատորի նշված մակարդակը հիմնականում պայմանավորվել է կապիտալ շինարարության գների 4.0% և արդյունաբերական արտադրանքի գների շուրջ 2.5% աճով: Հատկանշական է, որ կապիտալ շինարարության գների նման բարձր մակարդակը արձանագրվել է կապիտալ շինարարության ծավալի զգալի իրական աճի պայմաններում (43.3%):

Համախառն պահանջարկի տեսանկյունից ՀՆԱ դեֆլյատորի նշված մակարդակին առավելապես նպաստել են վերջնական սպառման՝ 1.0%, ներմուծման՝ 3.9% և արտահանման՝ 4.2% դեֆլյատորների¹ մակարդակները: Ընդ որում, արտահանման և ներմուծման դեֆլյատորների վերոնշյալ մակարդակները հիմնականում պայմանավորվել են ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար անվանական փոխարժեքի 3.3% արժեզրկմամբ, առանց որի արտահանման և ներմուծման գների ընդհանուր մակարդակը մնացել է համեմատաբար կայուն:

Սղաճի տատանումների վերլուծություն

Սպառողական գների ինդեքսի (ՍԳԻ) և սպառողական զանրյուղի առանձին ապրանքախմբերի գների ինդեքսների փոփոխությունների ուսումնասիրման և դրանց տատանումները պայմանավորող գործոնների բացահայտման նպատակով 2000 - 2002 թթ. համար տարանջատվել և գնահատվել է վիճակագրության տեսության մեջ ընդունված երեք բաղադրատարրերի (տրենդի, սեզոնայնության և պատահական տարրի) ազդեցությունը²:

Տրենդի ազդեցությունը գների փոփոխությունների վրա գրեթե բոլոր ապրանքախմբերի մասով համեմատաբար փոքր է, ինչը նշանակում է, որ գների ամսական ինդեքսները տատանվել են որոշակի հաստատունի շուրջ: Համադրելով 1999 - 2001 թթ. և 2000 - 2002 թթ. իրականացված վերլուծությունների արդյունքները՝ կարելի է եզրակացնել, որ 2000 - 2002 թթ. ժամանակահատվածում տրենդի տարրը աճել է հատկապես «Հաց և հացամթերք», «Այլ մթերքներ», «Հագուստ և կոշիկներ» և «Բնակվարձ, էլեկտրաէներգիա, վառելիք» ապրանքախմբերում, որոնց գները 2000 - 2002 թթ. ունեցել են աճի միտում: Միաժամանակ, «Մսամթերք և ձկնամթերք» և «Տնային գույք» ապրանքախմբերում տրենդի տարրը ցուցաբերել է կտրուկ անկման միտում:

Գների ամսական ինդեքսների տատանումները պայմանավորող բաղադրիչների տեսակարար կշիռները (2000 թ. հունվար - 2002 թ. դեկտեմբեր) (%)				
	Տրենդ ³	Սեզոնայնություն	Պատահական տարր	Ընդամենը
ՍԳԻ	0.2	79.7	20.1	100.0
1. Հաց և հացամթերք	4.6	52.2	43.1	100.0
2. Մսամթերք և ձկնամթերք	0.7	59.0	40.3	100.0
3. Կաթնամթերք և յուղեր	6.5	77.3	16.2	100.0
4. Միրգ և բանջարեղեն	0.0	90.4	9.6	100.0
5. Այլ մթերքներ	24.4	25.8	49.8	100.0
6. Ոչ ոգելից խմիչք	9.7	32.9	57.4	100.0
7. Ոգելից խմիչք և ծխախոտ	0.0	36.6	63.4	100.0
8. Հագուստ և կոշիկներ	25.2	43.1	31.7	100.0
9. Բնակվարձ, էլեկտրաէներգիա, վառելիք	13.8	57.8	28.3	100.0
10. Տնային գույք	0.4	42.3	57.3	100.0
11. Դեղագործական արտադրանք և բժշկական սպասարկում	1.3	24.2	74.5	100.0
12. Տրանսպորտ և հաղորդակցություն	0.2	46.4	53.3	100.0
13. Մշակույթի ապրանքներ և ծառայություններ	9.3	38.0	52.7	100.0
14. Այլ ապրանքներ և ծառայություններ	11.2	33.2	55.6	100.0

¹ Նշված դեֆլյատորները ՀՀ ԿԲ գնահատումներն են:

² ՀՆԱ դեֆլյատորը նախորդ ամսվա նկատմամբ իաշվարկվել է ՀՀ ԿԲ կողմից: Հաշվարկների մեթոդաբանությունը նկարագրվել է «Սղաճը Հայաստանի Հանրապետությունում. 1999 թ. երկրորդ կիսամյակ» պարբերականում:

³ 11-րդ ապրանքախմբի գնի տրենդը նվազող է, իսկ մնացած ապրանքախմբերինը՝ աճող:

Սեզոնայնության ցուցանիշի մակարդակը զգալի է գրեթե բոլոր ապրանքախմբերում: Ընդ որում, հատկանշական է, որ այն ամենաբարձր արժեքն է ընդունում «Միրգ և բանջարեղեն» ապրանքախմբի համար և 2000 – 2002 թթ. կազմել է 90.4%՝ 1999 – 2001 թթ. 89.5%-ի փոխարեն: 2002 թ. ընթացքում հացի և հացամթերքի, մսամթերքի և ձկնամթերքի գների սեզոնային տատանումների խորացման հետևանքով 2000 - 2002թթ. զգալիորեն աճել է դրանց սեզոնայնության բաղադրատարրի տեսակարար կշիռը: Նշենք նաև, որ 1999 – 2001 թթ. համեմատ բավականին նվազել է ՍԳԻ սեզոնային բաղադրատարրը՝ 85.3%-ից հասնելով 79.7%-ի, իսկ պատահական բաղադրատարրը բարձրացել է 14.7%-ից մինչև 20.1%:

1999 – 2001 թթ. համեմատ ՍԳԻ տատանողականությունն ավելի է մեծացել՝ պատահական տատանումների մեծացման հաշվին: Սակայն նշենք, որ իրականում պատահական տատանումների աճը պայմանավորվել է ապրանքների սեզոնայնության տեղաշարժերով:

Սպառողական գների ինդեքսների տատանողականությունը կարելի է ուսումնասիրել նաև որոշակի ժամանակահատվածում յուրաքանչյուր ապրանքախմբի ամսական գների ինդեքսների առավելագույն և նվազագույն արժեքների տարբերության ցուցանիշի (լայնք) օգնությամբ: Վերջին մի քանի տարիներին նշված ցուցանիշը մշտապես նվազել է, որը վկայում է սպառողական գների ինդեքսների առավել հարթ վարքագծի դրսևորման մասին: Չնայած այս հանգամանքին, 2002թ. սպառողական գների ինդեքսների տատանողականությունը բավականին աճել է, իսկ լայնքի ցուցանիշը գերազանցել է 2001 թ. մակարդակը: Տատանողականության աճը պայմանավորվել է հիմնականում «Մսամթերք և ձկնամթերք», «Ոգելից խմիչք և ծխախոտ» և «Այլ մթերքներ» ապրանքախմբերի գների փոփոխություններով:

Գների ամսական ինդեքսների առավելագույն և նվազագույն մակարդակների տարբերությունները		
	2001	2002
ՍԳԻ	7.3	8.5
1. Հաց և հացամթերք	0.7	1.1
2. Մսամթերք և ձկնամթերք	8.0	18.0
3. Կաթնամթերք և յուղեր	3.0	2.9
4. Միրգ և բանջարեղեն	69.5	50.7
5. Այլ մթերքներ	6.0	11.4
6. Ոչ ոգելից խմիչք	2.0	1.1
7. Ոգելից խմիչք և ծխախոտ	2.1	4.8
8. Հագուստ և կոշիկեղեն	1.8	3.1
9. Բնակվարձ, էլեկտրաէներգիա, վառելիք	1.0	1.9
10. Տնային գույք	2.1	0.4
11. Դեղագործական արտադրանք և բժշկական սպասարկում	7.6	1.5
12. Տրանսպորտ և հաղորդակցություն	4.4	3.2
13. Մշակույթի ապրանքներ և ծառայություններ	1.9	2.0
14. Այլ ապրանքներ և ծառայություններ	1.6	0.4

2002 թ. սղաճի ամսական ցուցանիշների միջին քառակուսային շեղումը կազմել է 2.47 (2001 թ.՝ 1.95), որը ևս վկայում է 2002 թ. սղաճի համեմատաբար բարձր տատանողականության մասին:

Սղաճը ԱՊՀ երկրներում

Ըստ ԱՊՀ միջպետական վիճակագրական կոմիտեի հրապարակած տվյալների՝ 2002 թ. հունվար - հոկտեմբերի դրությամբ ԱՊՀ մյուս երկրների համեմատ, ՍԳԻ ամենացածր մակարդակը գրանցվել է Ուկրաինայում, իսկ ամենաբարձրը՝ Բելառուսում՝ նախորդ տարվա հունվար - հոկտեմբերի նկատմամբ կազմելով համապատասխանաբար՝ 100.9 և 143.4%:

ԱՊՀ որոշ երկրների սպառողական գների ինդեքսները (%)				
	2000	2001	2002*	
Ադրբեջան	101.8	101.5	102.7	
Հայաստան	99.2	103.1	101.0	
Բելառուս	268.6	161.1	143.4	
Վրաստան	104.0	104.7	105.6	
Ղազախստան	113.2	108.4	105.8	
Ղրղզստան	118.7	106.9	102.1	
Մոլդովա	131.0	109.6	105.3	
Ռուսաստան	120.8	116.7	114.9**	
Տաջիկստան	124.0	136.5	109.8	
Ուկրաինա	128.2	112.0	100.9	

* Սպառողական գների ինդեքսը հունվար-հոկտեմբերի դրությամբ:
 ** Սեպտեմբերը՝ նախորդ տարվա սեպտեմբերի համեմատ:

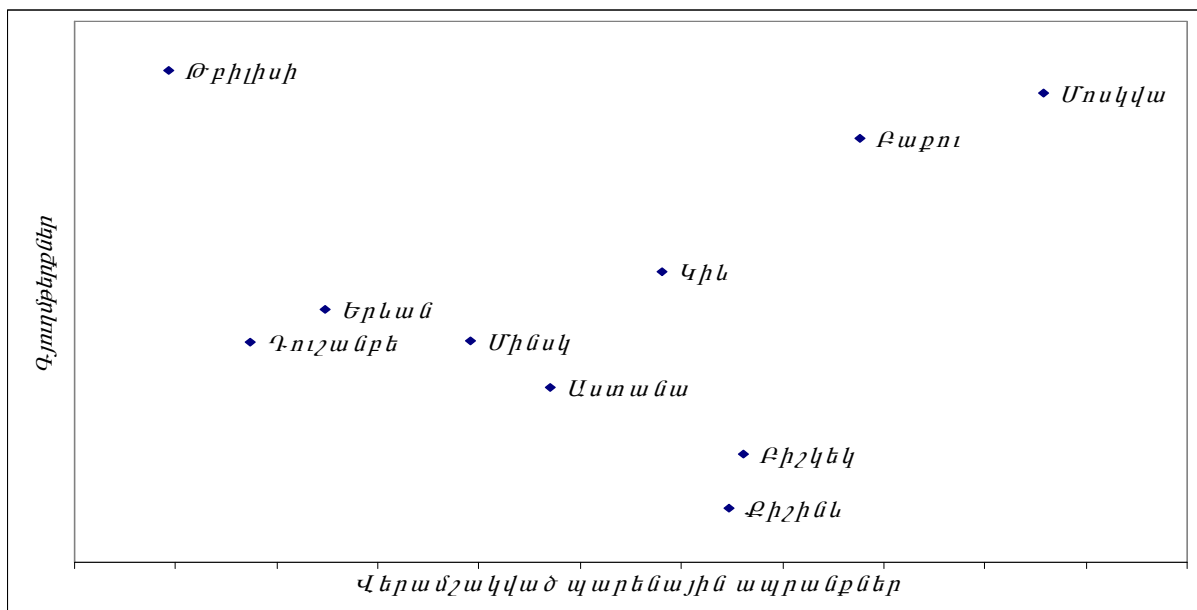
ԱՊՀ գրեթե բոլոր երկրներում պարենային ապրանքները, շարունակելով ունենալ սպառողական զամբյուղում համեմատաբար մեծ տեսակարար կշիռ և միաժամանակ գտնվելով սեզոնային տատանումների ազդեցության ներքո, զգալիորեն ազդում են սպառողական գների ինդեքսի միտումների վրա: Հաշվի առնելով այդ հանգամանքը, անհրաժեշտություն է առաջանում առավել մանրամասն ուսումնասիրել պարենային ապրանքների գները:

ԱՊՀ երկրների մայրաքաղաքներում որոշ պարենային ապրանքների գները 2002 թ. սեպտեմբերի 23-24 դրությամբ									
	1 կգ. գինը, ռուսական ռուբլի								
	Միս տավարի	Բուսական յուղ, լիտր	Պանիր	Չու, 10 հատ	Շաքարավազ	Կարտոֆիլ	Կաղամբ	Գլուխ սոխ	Խմոր
Բաքու	79.8	39.5	121.1	25.5	14.2	8.9	7.9	7.7	13.8
Երևան	58.9	31.1	69.9	19.6	13.7	7.3	4.1	4.8	10.5
Մինսկ	54.8	36.1	84.9	22.7	14.2	5.9	7.9	9.8	21.9
Թբիլիսի	73.6	38.3	51.5	26.5	14.7	8.8	5.9	7.4	13.2
Աստանա	56.2	38.9	92.0	14.3	17.2	6.4	4.3	6.9	18.7
Բիշկեկ	55.2	41.3	113.5	20.6	18.4	5.2	3.1	4.6	12.8
Քիշինև	51.8	33.5	112.7	12.9	15.7	8.8	8.8	6.1	12.8
Մոսկվա	82.8	41.5	134.6	18.3	19.8	10.5	9.9	13.9	34.0
Դուշանբե	53.1	32.5	64.9	25.9	16.2	4.9	4.3	2.9	7.6
Կիև	67.4	37.9	100.9	14.7	19.5	7.2	7.7	8.5	18.8
Գների միջին և վարիացիայի ամփոփ ցուցանիշներ, ռուսական ռուբլի									
Միջին քվարանական	63.4	37.1	94.6	20.1	16.4	7.4	6.4	7.3	16.4
Ստանդարտ շեղում	11.6	3.6	26.8	5.1	2.3	1.8	2.4	3.1	7.5
Վարիացիայի գործակից, %	18.4	9.8	28.3	25.1	13.8	24.6	36.7	42.8	45.7

Ըստ աղյուսակի տվյալների՝ գյուղմթերքների գների տատանողականությունն ավելի մեծ է, քան արդյունաբերական վերամշակման ենթարկված ապրանքների գներինը: Դիտարկենք ԱՊՀ որոշ երկրների մայրաքաղաքների բաշխվածությունը՝ ըստ գյուղմթերքների և արդյունաբերական վերամշակման ենթարկված ապրանքների գների մակարդակների:

Առաջին հերթին նշենք, որ գծապատկերը կառուցվել է բազմաչափային սանդղակավորման եղանակների օգնությամբ: Գծապատկերում ներկայացված են ԱՊՀ երկրների մայրաքաղաքների հեռավորությունները միմյանցից՝ ըստ վերամշակված ապրանքների և գյուղմթերքների գների մակարդակների: Ընդ որում, որքան մեծ է մայրաքաղաքների միջև հեռավորությունը, այնքան խորն են այդ քաղաքներում իրացվող պարենային ապրանքների գների տարբերությունները: Այսպես, գծապատկերից կարելի է եզրակացնել, որ Երևանի և Դուշանբեի, Մինսկի և Աստանայի, Բիշկեկի և Քիշինևի միջև գների տարբերությունները (ինչպես վերամշակված ապրանքների, այնպես էլ գյուղմթերքների) փոքր են: Միևնույն ժամանակ, գծապատկերից կարելի է նաև նկատել, որ Բիշկեկի և Քիշինևի պարենային ապրանքների գների մակարդակները (ինչպես վերամշակված, այնպես էլ գյուղմթերքների) զգալիորեն տարբերվում են Թբիլիսիի և Մոսկվայի պարենային ապրանքների գներից:

**ԱՊՀ որոշ երկրների մայրաքաղաքների բաշխվածությունը՝ ըստ
վերամշակված ապրանքների և գյուղմթերքների գների մակարդակների**

Ըստ ԱՊՀ միջպետական վիճակագրական կոմիտեի հրապարակած տվյալների՝ 2002 թ. հունվար-հոկտեմբերի դրությամբ ԱՊՀ երկրների ՀՆԱ իրական աճի միջին տեմպը նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ կազմել է 106.2%⁴: ՀՆԱ համեմատաբար արագանցիկ աճի տեմպեր են գրանցվել Հայաստանում (112.5%) և Ադրբեջանում (110.4%), իսկ Ղրղզստանում գրանցվել է տնտեսական անկում (98.3%): ԱՊՀ երկրների արդյունաբերական արտադրանքի աճի ամենաբարձր տեմպը 2002 թ. հունվար - հոկտեմբերին գրանցվել է Հայաստանում (116.1%), Ղազախստանում (109.8%) և Տաջիկստանում (108.5%):

⁴ ԱՊՀ երկրների իրական աճի միջին տեմպը հաշվարկվել է Ադրբեջանի, Հայաստանի, Բելառուսի, Ղրղզստանի, Տաջիկստանի և Ուկրաինայի իրական աճերի հիման վրա, ըստ միջին երկրաչափականի բանաձևի:

ՀԱՄԱԽԱՌՆ ՊԱՅՄԱՆՁԱՐԿԸ ՊԱՅՄԱՆԱԿՈՐՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ

Պրամավարկային քաղաքականություն

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ 2002 թ. առաջին կիսամյակն ավարտվելու էր սղաճի ծրագրային ցուցանիշի զգալի գերազանցմամբ և որ տարվա ընթացքում ակնկալվող ֆինանսական ներհոսքի գերակշիռ մասը բաժին էր ընկնելու երկրորդ կեսին, արդեն հունիսին ՀՀ ԿԲ-ն ճշգրտել էր դրամավարկային քաղաքականության ուղղությունները՝ փողի բազան կառավարելով տատանումների միջակայքի ստորին սահմանի շրջակայքում: Այդուհանդերձ, ԿԲ-ն պահպանել էր դրամավարկային քաղաքականության տարեկան ծրագրում նախանշված եռամսյակային համամասնությունները, ըստ որի երկրորդ կիսամյակի ընթացքում նախատեսվում էր ժամանակահատվածի վերջի դրությամբ ապահովել փողի և դրամային զանգվածների, համապատասխանաբար՝ 12.1% և 11.6%, իսկ փողի բազայի՝ 11.4% աճ:

Երկրորդ կիսամյակում սպասվող հիմնական ինքնավար հոսքերն էին. փողի առաջարկի ընդլայնման ուղղությամբ՝ Լինսի հիմնադրամի դրամաշնորհի ընդհանուր գումարի մոտ 63.5%-ը կամ 20 մլրդ դրամը, 11.4 մլրդ դրամի այլ դրամաշնորհները, Վերականգնման վարկերի բանկից (KfW) շուրջ 3 մլրդ դրամի վարկերը և զսպման ուղղությամբ՝ 14.4 մլրդ դրամի արտաքին պարտքի սպասարկումն ու հաճախորդների համար մոտ 5.0 մլրդ դրամի այլ փոխարկումները: Այս հոսքերի պարագայում տեղի էր ունենալու փողի առաջարկի ինքնավար մեծածավալ աճ, որի՝ ծրագրվածից ավելի մասը ԿԲ-ն նախատեսում էր ստերիլացնել ներքաշող գործիքներով՝ հիմնականում իրականացնելով արտարժույթի վաճառք, քանի որ տարվա ընթացքում ակնկալվում էր արտարժույթային պահուստների զգալի համալրում:

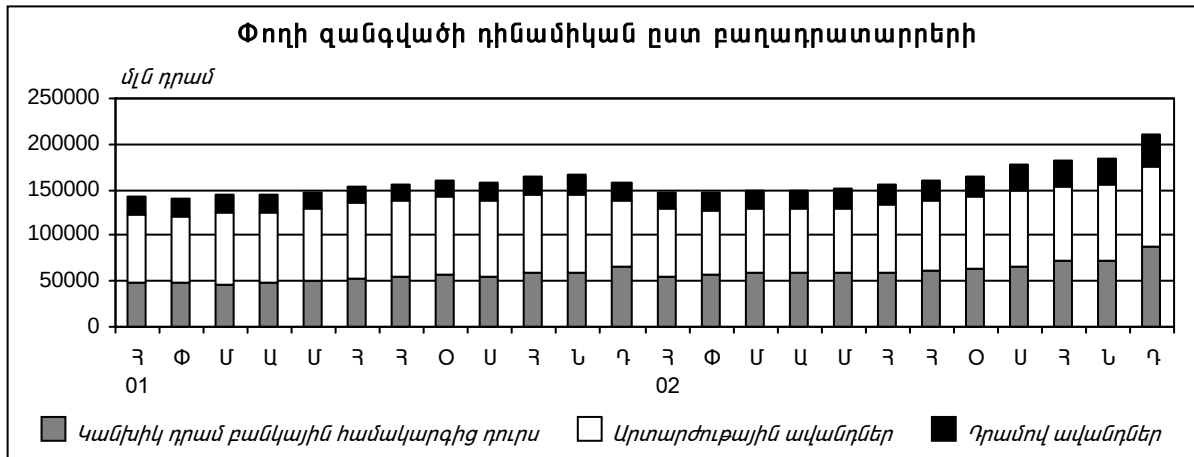
2002 թվականի երկրորդ կիսամյակի ընթացքում ձևավորված մակրոմիջավայրը և մի շարք մակրոցուցանիշների վարքագծային տատանումները, որոնք բնութագրվել են ծրագրային սցենարից էական շեղումներով, ակնհայտորեն առաջադրել են դրամավարկային քաղաքականության ծրագրված ուղղություններում նոր ճշգրտումներ կատարելու խնդիր: Խոսքը մասնավորապես վերաբերում է սղաճի ցուցանիշին, որը հուլիս-օգոստոսին գրանցված 8% դեֆլյացիայի (պայմանավորվել է առավելապես բարձր տնտեսական աճով և գյուղատնտեսությունում վեգետացիոն շրջանի ուշացման հետևանքով դեֆլյացիոն շրջանի ուշացմամբ ու խորացմամբ) պայմաններում ծրագրային մակարդակից շեղվել էր արդեն հակառակ ուղղությամբ՝ դրանով իսկ վտանգելով տարեկան մինչև 3% սղաճի ապահովման խնդիրը: Մյուս կողմից, գների անկումն ուղեկցվում էր տնտեսական բարձր աճով և ակնհայտ էր, որ տարին կավարտվի այդ ցուցանիշի ծրագրված մակարդակից զգալի գերազանցմամբ, ինչը ևս ենթադրում էր փողի պահանջարկի առավել մեծ աճի դրսևորումներ:

Նշված շեղումներն այն նախադրյալներն էին, որոնց հիման վրա սեպտեմբերից կատարվել է դրամավարկային քաղաքականության ուղղության ևս մեկ ճշգրտում, որը ենթադրում էր փողի բազայի կառավարում տատանումների միջակայքի վերին սահմանին մոտ կամ հաճախ նաև այն գերազանցող մակարդակի սահմաններում, ինչի նպատակով ԿԲ-ն, ֆինանսական ներհոսքին զուգահեռ, պետք է իրականացներ նաև իրացվելիության ներարկում:

Նշենք, որ ինքնավար ներհոսքը գերազանցել է սպասելիքները. ծրագրված ողջ ծավալից բացի, դեկտեմբերի վերջին ստացվել է նաև ԿԲՎ-4-ի լողացող մասնաբաժինը (12.1 մլրդ դրամ): Վերոնշյալ հոսքերի և սեպտեմբերից սկսած ԿԲ կողմից իրականացված առավել ընդլայնողական դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությամբ կիսամյակի ընթացքում դիտվել է փողի առաջարկի՝ վերջին տարիների համեմատ աննախադեպ մեծ աճ, ինչի արդյունքում փողի զանգվածն ավելացել է 36%-ով, իսկ դրամային զանգվածը՝ 51.9%-ով:

¹ 2001 թ. դեկտեմբերից դրամավարկային փոխարկումը իրականացվում է 22 բանկի տվյալների հիման վրա՝ փողի ազդեցատների հաշվարկից բացառելով այն 6 բանկերի ցուցանիշները, որտեղ ԿԲ կողմից նշանակված է ժամանակավոր ադմինիստրացիա կամ գտնվում են խնամակալության տակ:

Փողի զանգվածի աճը հավասարաչափ է բաշխվել բաղադրատարրերի միջև. շրջանառությունում կանխիկն ավելացել է 48.4%-ով (ավելացման մոտ կեսը տեղի է ունեցել միայն դեկտեմբերին՝ հիմնականում պայմանավորված տարեվերջյան սեզոնային աճով և ԿԲՎ հաշվին Կառավարության կողմից նախկինում կուտակված ապառքների մարմամբ), առևտրային բանկերում ավանդները՝ 67.4%-ով: Ըստ արժույթի վերջիններիս աճը ևս հավասար է բաշխվել՝ 13.7 մլրդ դրամը բաժին է ընկել դրամային ավանդների աճին, իսկ 12.7 մլրդ դրամը՝ արտարժույթայինին:

Ինչ վերաբերում է ժամկետայնության առումով ավանդների փոփոխություններին, ապա երկրորդ կիսամյակում առավել արագ տեմպերով աճել է դրամով ցպահանջ միջոցների պահանջարկը, որի արդյունքում դրամով ցպահանջ ավանդներն ավելացել են ավելի քան 79%-ով, այն դեպքում, երբ դրամով ժամկետային ավանդներն աճել են 30.2%-ով: Այլ է պատկերը արտարժույթային ավանդների գծով, քանի որ, չնայած գրեթե հավասարաչափ աճել են և՛ ցպահանջ, և՛ ժամկետային ավանդները (համապատասխանաբար 17.5% և 18.7%-ով), այնուամենայնիվ, նախորդ կիսամյակի համեմատ առավել արագ են եղել ժամկետային ավանդների աճի տեմպերը, քանի որ հունվար-հունիսի ընթացքում դրանք նվազել էին (21.0%): Արտարժույթային ավանդների տարեկան նման վարքագիծը հիմնականում բացատրվում է որոշ բանկերում տարեսկզբին ծագած կարճաժամկետ ֆինանսական խնդիրներով, որոնք տարվա երկրորդ կեսին հարթվել են, և դիտվել է արտարժույթային միջոցների հետադարձ հոսք առևտրային բանկեր: Միևնույն ժամանակ, արտարժույթով ժամկետային ավանդների ավելացմանը նպաստել է եկամուտների աճը՝ պայմանավորված մեծածավալ արտարժույթային ներհոսքով և բարձր տնտեսական աճով, որի մի մասը ևս վերածվել է ժամկետային ավանդի:

Փողի և դրամի շրջապտույտի արագությունները² երկրորդ կիսամյակում աճել են՝ երկրորդ եռամսյակի միջին հաշվով համապատասխանաբար 2.02 և 3.77 մակարդակներից չորրորդ եռամսյակում հասնելով 2.2 և 3.91-ի, չնայած ծրագրվել էր դրանց նվազում: Շեղումն արձանագրվել է երրորդ եռամսյակում, երբ տնտեսական աճի տեմպերը զգալի գերազանցել են ինչպես ծրագրված ցուցանիշը, այնպես էլ փողի ագրեգատների աճի տեմպերը: Վերջիններս նկատելի արագացել են տարեվերջին, որի արդյունքում արդեն չորրորդ եռամսյակում փողի և դրամի շրջապտույտի արագությունները որոշ չափով նվազել են, այնուհանդերձ, կիսամյակի կտրվածքով պահպանելով բարձր մակարդակ:

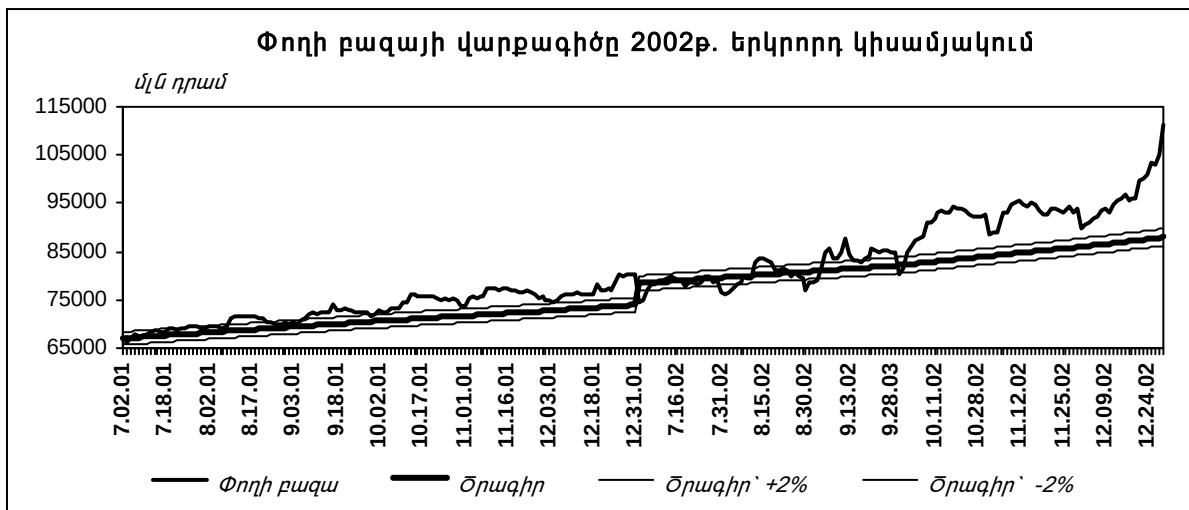
Կիսամյակի ընթացքում բարձրացել է ֆինանսական միջնորդության աստիճանը, որի վառ ապացույցն է առևտրային բանկերում ավանդների վերոնշյալ մեծածավալ աճը: Սակայն, քանի որ դա ուղեկցվել է նաև շրջանառությունում կանխիկի խոշորածավալ աճով, ինչպես նաև բանկային համակարգում մշտապես

² Փողի և դրամի շրջապտույտի արագությունները հաշվարկված են սեզոնային հարթեցման մեթոդով ստացված ՀՆԱ-ի և փողի ու դրամային զանգվածների տվյալների հիման վրա:

առկա է եղել իրացվելիության ավելցուկի բարձր մակարդակ, ապա փողի բազմարկչի վրա դրանց հակառակ ազդեցությունները չեզոքացրել են միմյանց, և փողի բազմարկչի միջին եռամսյակային ցուցանիշը չորրորդում պահպանել է երկրորդ եռամսյակի մակարդակը՝ մոտ 2: Արձանագրվել է դրամային բազմարկչի աճ՝ 1.07-ից 1.11, ինչը հիմնականում բացատրվում է արտարժութային ավանդների համեմատ դրամային ավանդների աճի առաջանցիկ տեմպերով:

Տարվա երկրորդ կեսին, ինչպես արդեն նշվել է, ելնելով ստեղծված մակրոտնտեսական իրավիճակից, սղաճի տարեկան ծրագրային ցուցանիշի ապահովման խնդրից և մեծածավալ ֆինանսական ներհոսքի ակնկալիքներից՝ ՀՀ ԿԲ-ն վերամայել է դրամավարկային քաղաքականությունն առավել ընդլայնողական ուղղությամբ: Նման սցենարով ԿԲ կողմից փողի բազայի կառավարման արդյունքում կիսամյակի ընթացքում այն աճել է 49.5%-ով՝ տարեվերջին հասնելով 111.3 մլրդ դրամի: Արձանագրվել է փողի բազայի՝ նախատեսվածից զգալիորեն մեծ աճ, ինչի հետևանքով սեպտեմբերից սկսած՝ այն մշտապես գերազանցել է տատանումների միջակայքի վերին սահմանը (դեկտեմբերի վերջին կազմել է շուրջ 21.6 մլրդ դրամ):

Ընդ որում, 2002 թվականի երկրորդ կեսին փողի բազան գրեթե նույնությամբ կրկնել է նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածում ցուցաբերած վարքագիծը՝ միայն առավել արագ աճի տեմպերով:

Փողի բազայի աճի մոտ 60%-ը կամ 21.4 մլրդ դրամը բաժին է ընկել միայն դեկտեմբերին՝ պայմանավորված ԿԲՎ-4-ի լողացող մասնաբաժնի, Եվրոմիության դրամաշնորհի և Լիմսի հիմնադրամի դրամաշնորհի՝ նախորդ ամիսների համեմատ առավել մեծ մասնաբաժնի ստացմամբ և ծախսմամբ:

Փողի առաջարկի ավտոմոն ընդլայնումը տեղի է ունեցել առավելապես արտարժութային ներհոսքի հաշվին, այսինքն՝ կիսամյակի ընթացքում անհամեմատ խոշոր ծավալով համալրվել են ՀՀ ԿԲ ԶԱԱ-ը՝ 47.2%-ով (գրեթե նույնը, ինչ որ փողի բազայի աճի տեմպն է) և տարեվերջին կազմել 123.7 մլրդ դրամ: Միևնույն ժամանակ, ԿԲ ԶԱԱ հաշվին իրականացվել է մոտ 14.8 մլրդ դրամի արտաքին պարտքի սպասարկում և հաճախորդների համար՝ 3.5 մլրդ դրամի (զուտ) այլ փոխարկումներ: ԿԲ ԶԱԱ-ն աճել են նաև արտարժութային շուկայից 5.7 մլրդ դրամին համարժեք արտարժույթի գնման և սեփականաշնորհման հատուկ հաշվից Կառավարության համար 5.2 մլրդ դրամի փոխարկման արդյունքում:

ՀՀ ԿԲ ԶՆԱ-ը կիսամյակի ընթացքում նվազել են շուրջ 2.7 մլրդ դրամով և դեկտեմբերի վերջին կազմել -12.4 մլրդ դրամ, որի վրա, ինչպես և տարվա առաջին կեսին, ազդեցության իր մեծ բաժինն են ունեցել ԿԲ հանդեպ Կառավարության զուտ պարտավորությունների ցուցանիշի փոփոխությունները: Իսկ վերջիններս հաշվետու ժամանակահատվածում ևս եղել են նվազման ուղղությամբ՝ հունիսի վերջին -4.4 մլրդ դրամ, դեկտեմբերի վերջին -9.7 մլրդ դրամ: Դրան հիմնակա-

նում նպաստել են հարկահավաքման ամսական սեզոնայնության խորացումն ու մշտապես մեծածավալ ավելցուկ միջոցների առկայությունը Գանձապետարանի միասնական և ԿԲ-ում եղած ավանդային հաշիվներում: Մյուս փոփոխությունը, որը նույնպես նվազեցրել է Կառավարության պարտավորությունները ԿԲ հանդեպ, ԿԲ արժեթղթերի պորտֆելից 2.2 մլրդ դրամի արժեթղթերի մարումն է, որը չի համալրվել ԿԲ կողմից երկրորդային շուկայում պետպարտատոմսերի գնման միջոցով՝ իրացվելիության երկարաժամկետ ներարկման հարցում առաջնայնությունը տալով արտարժույթի գնման գործիքին:

ԿԲ հանդեպ բանկերի պարտավորությունների ցուցանիշն աճել է 2.8 մլրդ դրամով (հիմնականում երրորդ եռամսյակում՝ 2.1 մլրդ դրամ)՝ պայմանավորված Վերականգնման վարկերի բանկի միջոցների հաշվին բանկերին վարկերի տրամադրմամբ:

Կիսամյակի ընթացքում բանկային համակարգն ընդհանուր առմամբ ունեցել է իրացվելիության ավելցուկի համեմատաբար բարձր մակարդակ՝ միջին ամսական ավելի քան 2.0 մլրդ դրամ: Այն ցուցաբերել է աճողական վարքագիծ և դեկտեմբերի վերջին օրերին հասել 4.0 մլրդ դրամի: Այնուամենայնիվ, պայմանավորված դրամավարկային և հարկաբյուջետային քաղաքականությունների կոորդինացման բնագավառում առկա մի շարք խնդիրներով (հարկերի հավաքագրման ամսական սեզոնայնությունը, ծախսերի կատարման դանդաղ ընթացքը, արտաքին ֆինանսական միջոցների ստացման և ծախսման անորոշությունները), բանկերում երբեմն ծագել են իրացվելիության կառավարման կարճաժամկետ դժվարություններ: Որոշ դեպքերում դրանք հարթել է ԿԲ-ն՝ առաջարկելով կարճաժամկետ (7-14 օր) ռեպո համաձայնագրերի ճշգրտող գործիքը: Սակայն իրացվելիության խնդիրները մեծամասամբ լուծել են բանկերը՝ հանդես գալով ԿԲ լոնբարդային վարկի մշտական հնարավորության գործիքից օգտվելու նախաձեռնությամբ:

Փողի բազայի կառուցվածքում ևս աճն առավելապես ապահովվել է ԿԲ-ից դուրս եղած կանխիկի աճի հաշվին (պայմանավորող գործոնները նույնն են, ինչ որ՝ բանկային համակարգից դուրս եղած կանխիկին է)՝ 30.3 մլրդ դրամ: Բանկերի թղթակցային հաշիվների մնացորդն ավելացել է 6.5 մլրդ դրամով, որից՝ 1.8 մլրդ դրամով ավելացել են պարտադիր պահուստավորման միջոցները՝ պայմանավորված բանկերի կողմից ներգրավված միջոցների վերոնշյալ մեծածավալ աճով, իսկ 4.7 մլրդ դրամը՝ ժամանակաշրջանի վերջի դրությամբ ավելցուկ պաշարների աճով, որը ևս հիմնականում բացատրվում է դեկտեմբերի վերջին ստացված հոսքերով:

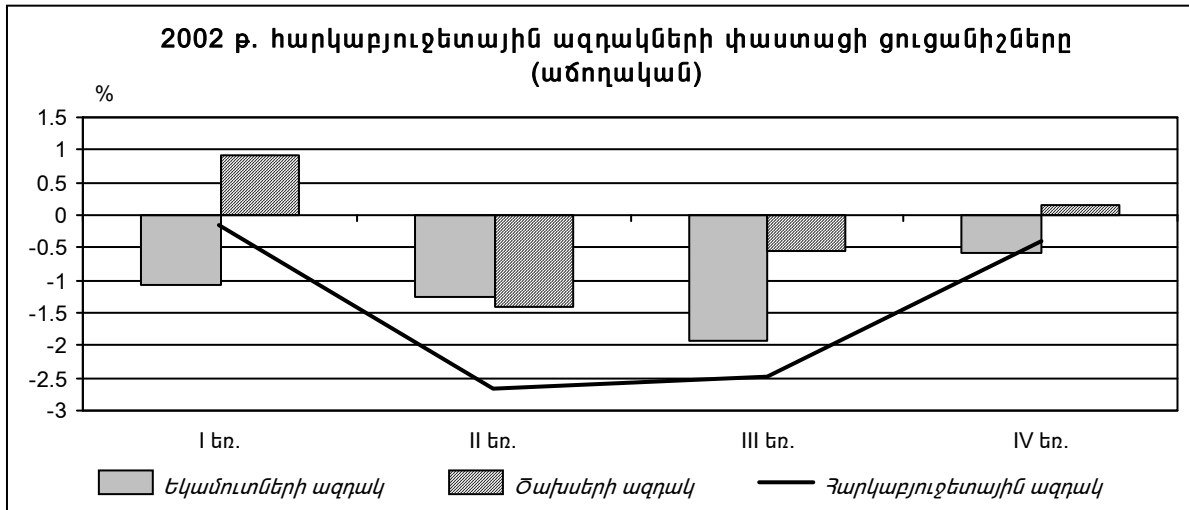
Ֆինանսական շուկայում 2002 թվականին արձանագրվել են տոկոսադրույքների նվազման միտումներ, սակայն դրանք նկատելի զիջել են վերջին տարիներին գրանցված տեմպերին: Ընդ որում, Գանձապետարանի կողմից զգալիորեն երկարացվել է թողարկված պարտատոմսերի ժամկետայնությունը, ինչի հետևանքով միջինժամկետ արժեկտրոնային պարտատոմսերի տարեկան եկամտաբերությունը տարվա վերջին պահպանել է նախորդ տարվա վերջի 19.9% մակարդակը, իսկ 9 - 12-ամսյա արժեթղթերի տոկոսադրույքը տարեսկզբի 16.4%-ից նվազել է ընդամենը 1 տոկոսային կետով:

Ծիշտ է, տնտեսության վարկավորման միջին տարեկան տոկոսադրույքները նվազել են 4.6 տոկոսային կետով՝ նախորդ տարվա վերջին գրանցված 28.8%-ից հասնելով 24.2%-ի, այնուամենայնիվ դրանք դեռևս բարձր են և էական դեր չեն խաղում դրամավարկային քաղաքականության փոխանցման մեխանիզմում՝ նշանակալիորեն չանդրադառնալով համախառն պահանջարկի, հետևաբար և՛ գների փոփոխությունների վրա:

Հարկաբյուջետային քաղաքականություն

ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականության բնագավառում 2002 թվականին արձանագրված հաջողությունները հիմնականում պայմանավորված էին հարկերի նախատեսված ծավալների հավաքագրմամբ, որի ուղղությամբ նախորդ տարիներին իրականացված միջոցառումները ցանկալի արդյունքներ չէին

ապահովում: Հարկերի հավաքագրման վերը նշված միտումը պահպանվել է տարվա գրեթե բոլոր ամիսներին, իսկ հարկերի տարեկան ցուցանիշը փոքր-ինչ գերազանցել է հարկերի ծրագրված մակարդակը: Մինչդեռ, բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման արտաքին աղբյուրների, մասնավորապես՝ նպատակային ծրագրերի նախատեսված ծավալների թերի ֆինանսավորման հետևանքով 1.7 %-ով թերակատարվել է ծախսերի տարեկան ծրագրված մակարդակը:

Տարվա արդյունքում հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ամբողջական պահանջարկի վրա ունեցել է 0.4% զսպողական ազդեցություն³ 1.4% ծրագրված ընդլայնողական ազդակի փոխարեն. գրանցվել է եկամուտների 0.6% զսպողական ազդակի ցուցանիշ՝ ծրագրված 0.4%-ի փոխարեն, իսկ ծախսերի գծով՝ 0.2% ընդլայնողական ազդակի ցուցանիշ՝ ծրագրված 1.8%-ի փոխարեն: Ընդ որում, երկրորդ կիսամյակում ազդակները դրսևորվել են ընդլայնողական ուղղությամբ, որը պայմանավորված էր եկամուտների 1.6 զսպողական և ծախսերի 2.3 ընդլայնողական ազդակների արդյունքում 0.7 ընդլայնողական ազդակի ձևավորմամբ: Սակայն, եթե հաշվի առնենք, որ երկրորդ կիսամյակում ծախսերի շուրջ 30 %-ը իրականացվել է դեկտեմբերին՝ արտաբնական մեծածավալ ներհոսքի հաշվին, ապա կարելի է եզրակացնել, որ ազդակների՝ վերը նշված ընդլայնողական բնույթը էական խթանող ազդեցություն չի ունեցել երկրորդ կիսամյակի սղաճի ձևավորման վրա:

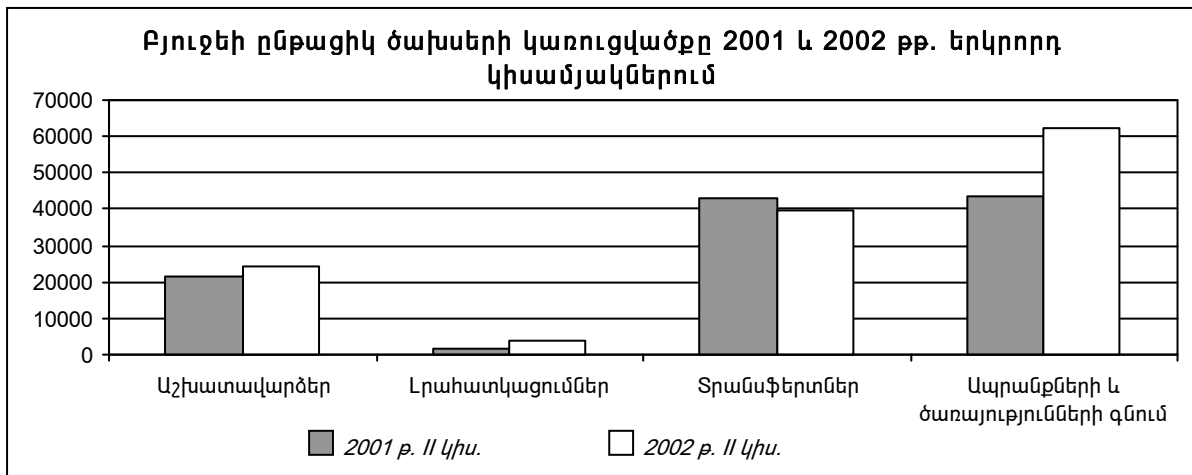
2002 թվականին համախմբված բյուջեի եկամուտներն և դրամաշնորհները նախորդ տարվա համեմատությամբ աճել են 28.6%-ով և կազմել ՀՆԱ 22.1%-ը՝ նախորդ տարվա 20.2%-ի փոխարեն, իսկ հարկային եկամուտները նախորդ տարվա համեմատությամբ աճել են 14.6 %-ով: Հարկային եկամուտների աճը հիմնականում պայմանավորված էր հարկային վարչարարության բնագավառում իրականացված զգալի բարելավումներով: 2002թ. բյուջեի եկամուտներն ու դրամաշնորհները տարեկան կտրվածքով կազմել են ծրագրվածի 104.9 %-ը, հարկային եկամուտները՝ 103.2%-ը, ծախսերը՝ 98.3%-ը, իսկ պակասուրդը՝ 64%-ը: Չնայած տարվա արդյունքում ապահովվել է հարկերի ծրագրված մակարդակը, սակայն արձանագրված բարձր տնտեսական աճի պայմաններում հարկերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում պահպանել է գրեթե նույն մակարդակը, ինչ որ՝ նախորդ երկու տարիներին՝ 17.4%: Նախորդ տարվա համեմատ անփոփոխ է մնացել նաև ուղղակի հարկերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում՝ կազմելով 32.2 %: Այսինքն՝ հարկային եկամուտների կառուցվածքում դեռևս շարունակում են գերակշռել անուղղակի հարկերը: Ինչ վերաբերում է երկրորդ կիսամյակին,

³ Ազդակների հաշվարկման մեթոդները ներկայացված են ՀՀ 2000 թ. ԴԲԾ-ի հավելված 3-ում: Ազդակների հաշվարկներում օգտագործված են 2002թ. ԴԲԾ-ի պետական հատվածի համախմբված բյուջեի ծրագրային և ճշգրտված ցուցանիշները: Նշենք նաև, որ ազդակների ցուցանիշները հաշվարկված են նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ:

ապա բյուջեի եկամուտների ու դրամաշնորհների աճը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ կազմել է 43.5%⁴, իսկ հարկային եկամուտներինը՝ 17%:

Հարկային քաղաքականության բնագավառում տարվա ընթացքում իրականացված նկատելի բարելավումներին զուգահեռ, 2002 թվականին շարունակվել է հարկերի հավաքագրման անհամաչափ միտումը, որի հետևանքով ամսվա վերջին զգալի միջոցներ են կուտակվել Քանձապետարանի միասնական հաշվում: Այսպես, երկրորդ կիսամյակի միջին ամսական հարկային եկամուտների 53.6%-ը բաժին է ընկել ամսվա վերջին 3 օրերին՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 40.1%-ի և առաջին կիսամյակի 58.7%-ի փոխարեն: Երկրորդ կիսամյակի ընթացքում Քանձապետարանի միասնական հաշվում միջոցների կուտակումների միջին օրական մակարդակը կազմել է 3.4 մլրդ դրամ, իսկ առանձին ամիսների (վերջին երեք օրերին) հասել է շուրջ 8 մլրդ դրամի այն պարագայում, երբ թղթակցային հաշիվների միջին օրական մնացորդը նշված ժամանակահատվածում կազմել է 15.1 մլրդ դրամ: Բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման արտաքին աղբյուրների, դրամաշնորհների, ինչպես նաև Լինսի հիմնադրամի միջոցների նախատեսված ծավալների ստացման վերաբերյալ ոչ բավարար տեղեկատվության պայմաններում բյուջեի միջոցների կուտակումները և ծախսումների անհամաչափ բնույթը տարվա ընթացքում մշտապես խնդիրներ են առաջացրել բանկային իրացվելիության կառավարման, ինչպես նաև սղաճի ծրագրված մակարդակի ապահովման գործընթացում: Նշվածն առավել խնդրահարույց է դառնում 2003 թվականի առաջին կիսամյակի համար, քանզի 2002 թվականի դեկտեմբերի վերջին օրը Քանձապետարանի միասնական և ավանդային հաշիվներում առկա էր 8.8 մլրդ դրամ, որի ծախսումների սցենարի բացակայության պայմաններում լրացուցիչ բարդություններ կառաջանան 2003 թվականի սղաճի ծրագրված մակարդակի ապահովման գործընթացում:

Տարեկան ծրագրի համեմատությամբ ընթացիկ ծախսերը կատարվել են 100.3%-ով և կազմել ՀՆԱ 18.1%-ը (2001 թ.՝ 18.8%), իսկ կապիտալ ծախսերը՝ 92%-ով և կազմել ՀՆԱ 5.7%-ը (2001 թ.՝ 3.5 %):

2002 թվականի երկրորդ կիսամյակում ընթացիկ ծախսերը, նախորդ տարվա երկրորդ կիսամյակի համեմատ, աճել են 25%-ով, իսկ կապիտալ ծախսերը, ներառյալ Լինսի դրամաշնորհների հաշվին իրականացվող ծախսերը, աճել են 110%-ով: Հատկանշական է, որ պետական սպառումն աճել է 38%-ով. պետական հատվածի աշխատավարձերն աճել են 12%-ով, իսկ ապրանքների և ծառայությունների ձեռքբերումը՝ 51%-ով՝ պայմանավորված նշված հոդվածների գծով նախորդ տարիներին կուտակված պարտքերի մարմամբ: Կիսամյակի կապիտալ ծախսերի՝ վերը նշված աճը պայմանավորված է արտաքին աղբյուրների հաշվին կատարվող կապիտալ ծախսերով, որը կազմում է ընդամենը կապիտալ ծախսերի 80.4%-ը: Բացի դրանից, արտաքին ֆինանսավորման կապիտալ ծախսերը

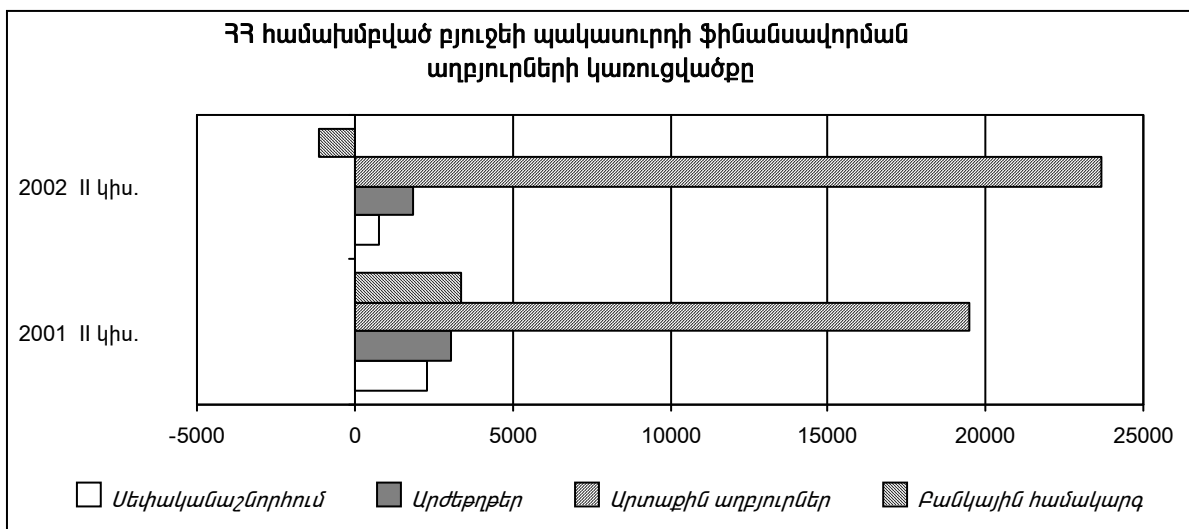
⁴ Համախմբված բյուջեի դրամաշնորհներում ներառված են Լինսի դրամաշնորհները:

սերում ԾԻԳ-երի հաշվին կատարվող ծախսերի մեծ մասը ապրանքների և սարքավորումների տեսքով է, որը և սղաճի վրա էական ազդեցություն չի ունեցել:

Բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորումը տարվա արդյունքներով կազմել է ՀՆԱ 2.3%-ը՝ ծրագրված 3.2%-ի և նախորդ տարվա 4.7%-ի փոխարեն:

2002 թվականի երկրորդ կիսամյակում պակասուրդի ֆինանսավորումը կազմել է 25.2 մլրդ դրամ, որը ունեցել է հետևյալ կառուցվածքը՝ արտաքին աղբյուրներից զուտ մուտքերը՝ 23.7 մլրդ դրամ, իսկ տարեկան արդյունքներով՝ 36.2 մլրդ դրամ՝ կազմելով տարեկան ծրագրի 71%-ը: Վերջինիս նման թերակատարումը հիմնականում բացատրվում է արտաքին ֆինանսավորման աղբյուրների՝ ԾԻԳ-երի թերստացմամբ և ԿԲՎ հերթական մասնաբաժնի ուշացումով ստացման հետևանքով տարեվերջին Գանձապետական միասնական հաշվում ձևավորված խնայողությունների մակարդակով:

Ներքին աղբյուրները կիսամյակի ընթացքում կազմել են 1.5 մլրդ դրամ, իսկ տարեկան արդյունքներով՝ -4.9 մլրդ դրամ՝ տարեկան ծրագրված 4.3 միլիարդի փոխարեն:

Ընդ որում, ներքին աղբյուրներն ունեցել են հետևյալ կառուցվածքը.

- ՊԿՊ տեղաբաշխումից ստացվող զուտ եկամուտը երկրորդ կիսամյակում կազմել է 1.9 մլրդ դրամ, իսկ տարվա արդյունքում՝ 3.9 մլրդ դրամ՝ տարեկան ծրագրված 3.5 միլիարդի փոխարեն: Դրամավարկային և հարկաբյուջետային քաղաքականությունների արդյունավետ կոորդինացման շնորհիվ շարունակվել է պետական արժեթղթերի տոկոսադրույքների նվազման միտումը, որի արդյունքում պետական արժեթղթերի միջին տարեկան տոկոսադրույքը կազմել է 15.7%՝ նախորդ տարվա 20.9%-ի փոխարեն:
- Սեփականաշնորհման միջոցների օգտագործումը երկրորդ կիսամյակում կազմել է 0.7 մլրդ դրամ, իսկ տարվա արդյունքում՝ 0.9 մլրդ դրամ՝ տարեկան նախատեսված 1.3 մլրդ դրամի փոխարեն:
- Բանկային համակարգից ֆինանսավորումը երկրորդ կիսամյակում⁵ կազմել է 0.4 մլրդ դրամ, իսկ տարեկան արդյունքներով՝ -8.4 մլրդ դրամ: Վերջինս հիմնականում պայմանավորված է ՀՀ ԿԲ-ում տարեվերջին ձևավորված կառավարության խնայողություններով, Լինսի հիմնադրամի վարկային ծրագրով նախատեսված միջոցների հետվերադարձով և ՀՀ ԿԲ պորտֆելի արժեթղթերի մի մասի մարումով:

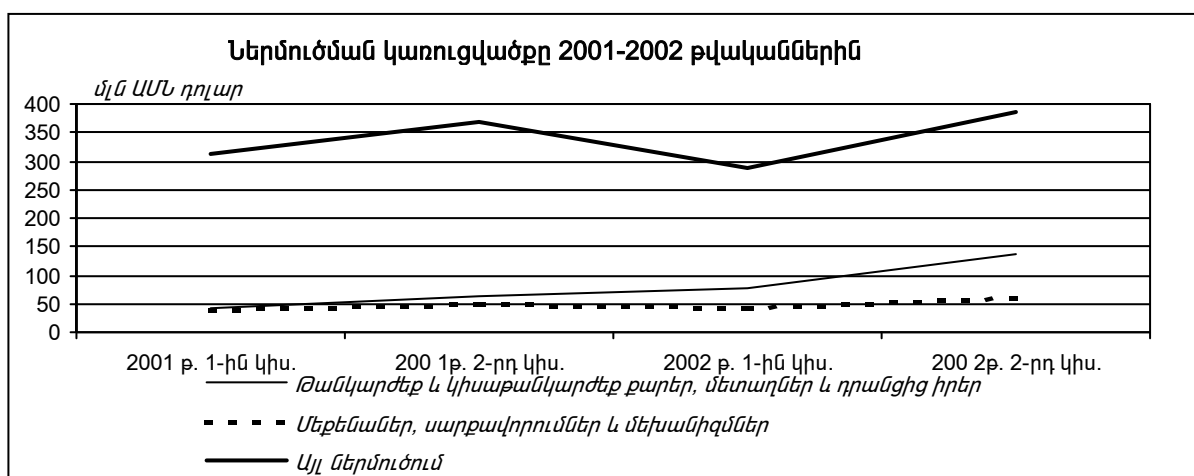
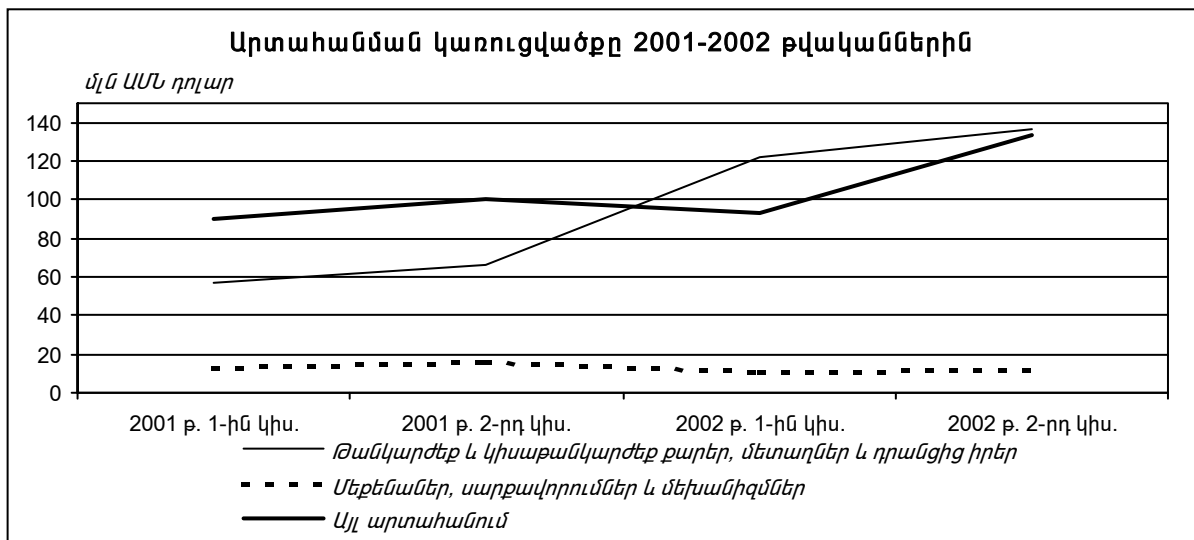
⁵ Բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման աղբյուրներում բանկային համակարգի ֆինանսավորման մեջ ներառվում է բանկային համակարգի նկատմամբ Կառավարության պարտավորությունների փոփոխությունը արժեթղթերի և Կառավարության ավանդների փոփոխության հաշվին: Քանի որ տեքստում ներկայացված արժեթղթերի զուտ ֆինանսավորումը ներառում է նաև բանկային համակարգի արժեթղթերը, հետևաբար բանկային համակարգի ֆինանսավորման մեջ ցույց է տրված միայն ավանդների փոփոխությունը:

2003 թվականի 1-ին կիսամյակի ամբողջական պահանջարկի և սղաճի սպասումների վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը, ՀՀ ԿԲ դրամավարկային ծրագրով նախատեսված բյուջեի հոսքերի առկայության պայմաններում, կլինի ընդլայնողական, որի մասին է վկայում կիսամյակի ծրագրված հարկաբյուջետային ազդակի 5.0 % ցուցանիշը:

Արտաքին հատված

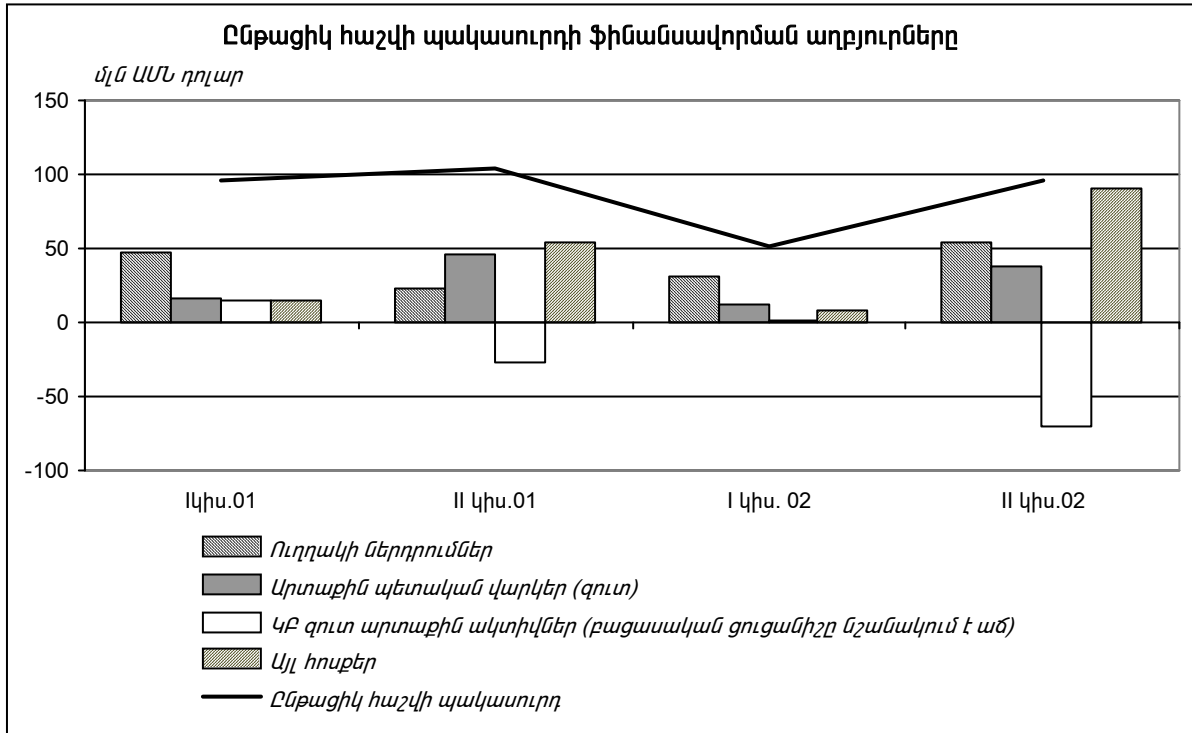
Սղաճի վրա արտաքին հատվածի ազդեցությունը կարելի է գնահատել ընդլայնողական՝ մի կողմից կապված ապրանքների հաշվեկշռի ու ընթացիկ հաշվի լավացման հետ, մյուս կողմից՝ անվանական և իրական փոխարժեքների արժեզրկման:

2002 թվականին առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդը բարելավվել է 9.7 տոկոսով՝ հասնելով 483.9 մլն ԱՄՆ դոլարի (նախորդ տարի՝ 535.6 մլն ԱՄՆ դոլարի): Սղաճի վրա ազդելու տեսակետից առավել նպատակահարմար է առևտրային հաշվեկշռը դիտարկել առանց «Թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, մետաղներ և դրանցից իրեր» և «Մեքենաներ, սարքավորումներ և մեխանիզմներ» ապրանքախմբերի ծավալների: Առանց վերոնշյալ հոդվածների՝ առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդը կրճատվել է 9.0 տոկոսով՝ հասնելով 447.4 մլն ԱՄՆ դոլարի: Սա խոսում է տնտեսությունում արտաքին հատվածից եկող ապրանքային զանգվածի կրճատման մասին, ինչը, այլ հավասար պայմաններում, կառաջացներ սղաճային ճնշումներ:

Պահանջարկի տեսակետից արտաքին հատվածի ազդեցությունը կարելի է գնահատել ընթացիկ հաշվի միջոցով, որը համդիսանում է համախառն ազգային տնօրինվող եկամտի տարր: Ընթացիկ հաշվի պակասուրդը 2002 թվականին

կրճատվել է 26.8 տոկոսով՝ հասնելով 146.8 մլն ԱՄՆ դոլարի և կազմելով ՀՆԱ 6.2 տոկոսը: Այս լավացման պատճառը հիմնականում առևտրային հաշվեկշռի բարելավումն էր, մինչդեռ ընթացիկ հաշվի մյուս հոդվածները դրսևորել են տարբեր միտումներ: Այսպես, ծառայությունների հաշվեկշռի պակասուրդը խորացել է 1.7 անգամ և կազմել 30.0 մլն ԱՄՆ դոլար, իսկ պաշտոնական տրանսֆերտների ներհոսքը կրճատվել է 23.6 տոկոսով և կազմել 55.0 մլն ԱՄՆ դոլար: Ընթացիկ հաշվի կրճատումը, փաստորեն, նպաստել է երկրի եկամուտների աճին, ինչը նույնպես սղաճի վրա ունեցել է ընդլայնողական ազդեցություն:

Սղաճի վրա արտաքին հատվածի ազդեցության մյուս ուղին անվանական փոխարժեքի փոփոխությունն է, որը ձևավորվում է վճարային հաշվեկշռի ֆինանսական հոսքերի արդյունքում: Սակայն պետք է նշել, որ անվանական փոխարժեքի ազդեցությունը սղաճի վրա Հայաստանում տեղի է ունենում ոչ միայն ներմուծվող ապրանքների դասական «փոխանցման էֆեկտի» միջոցով. դոլարայնացման բարձր մակարդակի պայմաններում անվանական փոխարժեքի արժեզրկումը առաջացնում է սղաճային սպասումներ և փաստացի սղաճ՝ նաև տեղական արտադրության ապրանքների գների նկատմամբ:

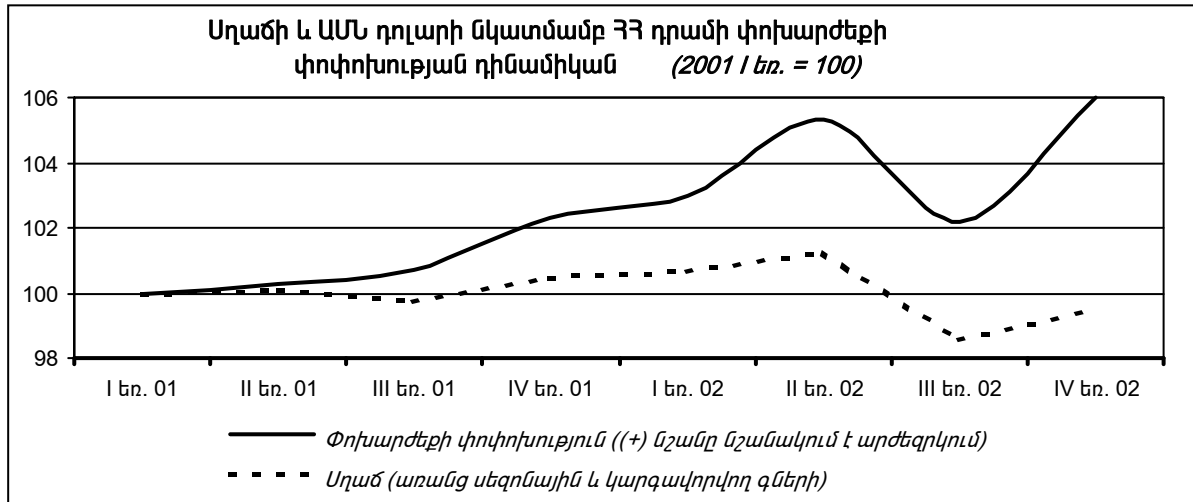
2002 թվականի երկրորդ կիսամյակում, ի տարբերություն առաջինի, վճարային հաշվեկշռը (առանց Կենտրոնական բանկի համախառն արտաքին ակտիվների փոփոխության և «Սխալներ և բացթողումներ» հոդվածի) ունեցել է խոշոր ավելցուկ՝ 106.4 մլն ԱՄՆ դոլարի չափով (առաջին կիսամյակում՝ 6.4 մլն ԱՄՆ դոլարի չափով պակասուրդ): Սրա պատճառը ինչպես ընթացիկ հաշվի կրճատումը և ֆինանսական հաշվի ավելացումն էր, այնպես էլ բյուջեի արտադրության մուտքերի տարեվերջի խոշոր ծավալները, որոնց հետևանքով առաջացած ավելցուկ իրացվելիության ներքաշումը տեղի կունենա 2003 թվականին: Այս ամենի հետևանքով ԿԲ համախառն արտաքին ակտիվները տարեկան կտրվածքով աճել են 30.3 տոկոսով⁶ և տարվա վերջի դրությամբ կազմել 430.2 մլն ԱՄՆ դոլար՝ ապահովելով 4.8 ամսվա ներմուծման ծածկույթ:

Միջբանկային արժույթային շուկայում ԿԲ գործողությունները նպատակաուղղված են եղել դրամավարկային քաղաքականության շրջանակներում սղաճի ապահովմանը, այդ թվում նաև անվանական փոխարժեքի մակարդակի վրա ազդելու միջոցով: Այդ նպատակով Կենտրոնական բանկը, վճարային հաշվեկշռի

⁶ Պահուստների փոփոխությունը ներառում է նաև ԱՄՆ դոլար/եվրո և ԱՄՆ դոլար/ՀՓԷ փոխարժեքի փոփոխությունների արդյունքում արտաքին ակտիվների վերագնահատումը:

վերոնշյալ հոսքերի պայմաններում, երկրորդ կիսամյակում միջբանկային շուկայից գնել է 9.5 մլն ԱՄՆ դոլար և տարվա արդյունքներով հանդես եկել որպես արտարժույթի զուտ գնորդ՝ պահուստները համալրելով 2.5 մլն ԱՄՆ դոլարով:

ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքը 2002 թվականի երկրորդ կիսամյակում, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ, արժեզրկվել է 2.6 տոկոսով՝ տարեկան կտրվածքով արժեզրկվելով 3.3 տոկոսով: Այս տեսակետից արտաքին հատվածի ազդեցությունը սղաճի վրա փոխարժեքի միջոցով նույնպես ընդլայնողական բնույթ է ստացել:

Փաստացի սղաճի և անվանական փոխարժեքի նման միտումների ազդեցությամբ Հայաստանի արտաքին մրցունակությունը բնութագրող իրական փոխարժեքն⁷ արժեզրկվել է 9.6 տոկոսով: Նման բարձր տեմպերով արժեզրկումը, բարենպաստ պայմաններ ստեղծելով երկրի ընթացիկ հաշվի բարելավման համար, կարող է ապագայում հանգեցնել գների աճի ուղղությամբ ճնշումների:

Իրական հատված

2002 թվականին բարձր տնտեսական աճին նպաստել է նաև ամբողջական պահանջարկը, որի կազմում էական նշանակություն է ունեցել ներքին պահանջարկը: Չնայած 2002 թվականի ընթացքում ներքին պահանջարկի փաստացի աճի տեմպը զիջել է ամբողջական առաջարկի աճի տեմպին, այնուամենայնիվ 3.8 տոկոսային կետով գերազանցել է ծրագրային մակարդակը և կազմել 9.8%: Դա դրսևորվել է ինչպես սպառման, այնպես էլ ներդրումների՝ սպասվածից ավելի աճերով: Տարվա կտրվածքով մասնավոր սպառումը ծրագրային մակարդակը գերազանցել է 3.7, մասնավոր ներդրումները՝ 3.6 տոկոսային կետով: Հարկ է նշել նաև, որ չնայած մասնավոր սպառման փաստացի աճի՝ ծրագրային մակարդակի գերազանցմանը, այնուամենայնիվ, ՀՆԱ առաջանցիկ իրական աճի պայմաններում, մասնավոր սպառման կշիռը ՀՆԱ-ում նվազել է (2001թ. կազմել է ՀՆԱ 96%-ը, իսկ 2002 թ.՝ 91%-ը):

Սպառման վարքագիծը որոշակիորեն բացատրվում է ճյուղային զարգացումներով: Դեռևս առաջին կիսամյակում արձանագրված և երկրորդ կիսամյակում ավելի արագ տեմպերով զարգացող շինարարության աճը, երկրորդ կիսամյակի սկզբին գյուղմթերքների թողարկման ծավալների կենտրոնացումը նկատելիորեն նպաստել են ներքին պահանջարկի համեմատաբար մեծ աճին: Քանի որ վերը նշված երկու ճյուղերում եկամուտներն ավելի հավասարաչափ են վերաբաշխվում, ուստի դրանց նպաստումը ներքին պահանջարկի և հատկապես սպառողական շուկայում պահանջարկի աճին առավել զգալի է:

⁷ Հաշվարկված է ըստ 10 առևտրային գործընկեր երկրների (առանց Բելգիայի), 1997 – 2001 թթ. կշիռներով:

Համախառն եկամուտների բարձր աճի և ՀՆԱ-ում սպառման տեսակարար կշռի նվազման պայմաններում կիսամյակի ընթացքում աճել են մասնավոր հատվածի ներքին խնայողությունները: Ներքին խնայողությունների աճը պահանջարկի կառուցվածքում արտահայտվել է մասնավոր հատվածում իրականացված կապիտալ ներդրումների իրական ծավալների աճով, որը կազմել է 5.9%՝ 3.6 տոկոսային կետով գերազանցելով ծրագրված մակարդակը:

Փաստորեն, վերը նշված գործոնների ազդեցությամբ ներքին պահանջարկի (մասնավորապես սպառողական ապրանքների նկատմամբ) աճն առավելապես կենտրոնացել է տարվա վերջին եռամսյակում և նպաստել չորրորդ եռամսյակի սղաճի բարձր մակարդակի ձևավորմանը: Եվ եթե առաջին ինն ամիսների տվյալներով ներքին պահանջարկի իրական աճը ծրագրային ցուցանիշից 0.8 տոկոսով ցածր էր, ապա տարվա արդյունքներով արդեն 3.8 տոկոսով գերազանցել է ծրագրային ցուցանիշը:

Ցուցանիշներ*	2002 թ.՝ 2001 թ. համեմատ, փաստացի	2002 թ.՝ 2001 թ. համեմատ, ծրագրային
Իրական ՀՆԱ	12.9	6.0
Ներքին պահանջարկ	9.8	6.0
Սպառում	8.0	4.6
Պետական	18.0	24.1
Մասնավոր	7.0	3.3
Համախառն ներդրումներ	20.2	19.0
Պետական	82.8	85.5
Մասնավոր	5.9	2.3
Ներմուծում	10.0	3.1
Արտահանում	28.3	4.4

* ՀՀ ԿՔ գնահատումներ

Տարվա առաջին կեսին տնտեսական միջավայրը բավականին նպաստավոր էր սղաճի տեսանկյունից: Առաջին կիսամյակի վերջի դրությամբ արձանագրվել է 4.6% սղաճ, որը 2 տոկոսային կետով գերազանցում էր ծրագրային մակարդակը: Ընդ որում, գների բարձր աճ արձանագրվել էր երկրորդ եռամսյակի ընթացքում. ժամկետի վերջի համար ծրագրված 0.5% դեֆլյացիայի փոխարեն գրանցվել էր սղաճի 3.7% մակարդակ: Չնայած երկրորդ կիսամյակի նախաշեմին ձևավորվել էր գների բարձր մակարդակ, և երկրորդ եռամսյակի ավարտին տնտեսական միջավայրը էական փոփոխություններ չէր կրել, երկրորդ կիսամյակի սկզբին ակնկալվում էր գների էական անկում: Գների անկում ակնկալվում էր՝ հիմնականում պայմանավորված գյուղատնտեսության սեզոնայնության խորացմամբ, ինչը և տեղի ունեցավ: Երրորդ եռամսյակի վերջին գրանցվել է խորը՝ 8.4 % դեֆլյացիա, որը ծրագրային մակարդակը գերազանցել է 7.9 տոկոսային կետով: Գյուղատնտեսության գների ճշգրտումից հետո, տարեվերջին սպառողական ապրանքների նկատմամբ զգալի պահանջարկի պայմաններում, խորը դեֆլյացիային չորրորդ եռամսյակում հաջորդել է գների էական աճ՝ 6.4%: Այսպիսով, 2002 թվականի վերջին արձանագրվել է սղաճի 2% մակարդակ, իսկ տարեկան միջին ցուցանիշը կազմել է 1.1%:

ՀԱՄԱԽԱՌՆ ԱՌԱՋԱՐԿԸ ՊԱՅՄԱՆԱԿՈՐՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ

Տնտեսության ճյուղային զարգացումները

2002 թվականը առանձնացել է արդյունաբերության և շինարարության ճյուղերի արտադրանքների իրական աճերի բարձր մակարդակներով, գյուղատնտեսության ճյուղի թողարկման սեզոնայնության խորացմամբ:

Ինչպես երկրորդ կիսամյակը, այնպես էլ տարին ամբողջությամբ առանձնահատուկ էր արդյունաբերության ճյուղի համար: 2002 թվականի սկզբից գրանցվել են արդյունաբերական արտադրանքի իրական աճի բարձր տեմպեր, և տարվա կտրվածքով արդյունաբերական արտադրանքի իրական աճի տեմպը մոտ 1.5 տոկոսային կետով գերազանցել է ՀՆԱ իրական աճը: Արդյունաբերության ճյուղի մասնակցությունը տնտեսական աճին կազմել է 2.9 տոկոսային կետ:

Չնայած արդյունաբերության գների դեֆլատորը տարվա ընթացքում գրեթե անփոփոխ էր և միջին հաշվով կազմել է 102.5%¹, գերազանցելով ՍԳԻ-ի 101.1% մակարդակը, այնուհանդերձ արդյունաբերության ճյուղի զարգացումները սպառողական ապրանքների գների վրա էական ազդեցություն չեն ունեցել: Այսպես՝ արդյունաբերական համախառն արտադրանքի իրական աճի զգալի մասը ապահովել են վերամշակող արդյունաբերության այնպիսի ճյուղեր, ինչպիսիք են ոսկերչական արտադրատեսակների արտադրությունը և մետալուրգիան, որոնց մասնակցությունը արդյունաբերական համախառն արտադրանքի իրական աճին համապատասխանաբար կազմել է 7.5 և 2 տոկոսային կետ (այս ճյուղի թողարկումները հիմնականում արտահանվում են): Ներքին, հատկապես սպառողական պահանջարկի վրա այն հիմնականում կարող էր ազդել ռեսուրսների, մասնավորապես աշխատուժի և միջանկյալ սպառման ապրանքների նկատմամբ պահանջարկի հնարավոր աճով միայն, որը, սակայն, էական ազդեցություն չի թողել գների վրա, քանի որ հուլիսը հիմնականում ներմուծվում է, իսկ աշխատավարձերի աճի մակարդակը զիջել է ճյուղի թողարկման աճի տեմպերին. աշխատավարձերի աճը կազմել է 12.2 %, այն դեպքում, երբ թողարկման ծավալներն աճել են 14.2%-ով:

Երկրորդ կիսամյակում գյուղատնտեսության ազդեցությունը թե՛ թողարկման, թե՛ գների վրա բավականին մեծ էր: Եթե առաջին կիսամյակում գյուղատնտեսության համախառն թողարկման իրական աճը ընդամենը 0.5%-էր, տարեվերջին համախառն թողարկումը իրական արտահայտությամբ աճել է 4.4%-ով, իսկ մասնակցությունը իրական աճին կազմել է 1.1 տոկոսային կետ: Փաստորեն, բնակլիմայական գործոնով պայմանավորված վեգետացիոն շրջանի հետաձգումը հանգեցրել է այն բանին, որ ճյուղի թողարկումը հիմնականում գրանցվել է երկրորդ կիսամյակում՝ խորացնելով սեզոնայնությունը: Առաջին կիսամյակում վերոնշյալ երևույթը հանգեցրել է սղաճային դրսևորման, իսկ երկրորդ կիսամյակում՝ նպաստել ինչպես տնտեսական աճի արագացմանը, այնպես էլ սեզոնային դեֆլացիայի խորացմանը: Եթե տարվա առաջին կիսամյակում ձևավորվել էր սղաճի բավականին բարձր ցուցանիշ, մասամբ պայմանավորված նաև գյուղատնտեսական մթերքների իրացման գների ինդեքսի բարձր՝ 105.0% մակարդակով, ապա երրորդ եռամսյակում գրանցվել է խոշոր դեֆլացիա՝ 8.4%: Սակայն տարեվերջին, ներքին պահանջարկի աճի պայմաններում, ժամանակահատվածի միջին սղաճը կազմել է 1.1 %, իսկ գյուղատնտեսության իրացման գների ինդեքսը՝ 104.1%:

2002 թվականին տնտեսության ճյուղային զարգացումների ընդհանուր բարձր տեմպերը մեծամասամբ պայմանավորել է կապիտալ շինարարությունում արձանագրված աճը, որը տարվա կտրվածքով կազմել է մոտ 44 %, իսկ ճյուղի մասնակցությունը ՀՆԱ-ում ամենամեծն էր՝ 4.8 %: Շինարարությունում գների դեֆլատորը կազմել է 104.2%: Չնայած շինարարության գների դեֆլատորի մասնակ-

¹ *Ճյուղերի գների ինդեքսները հաշվարկված են նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ:*

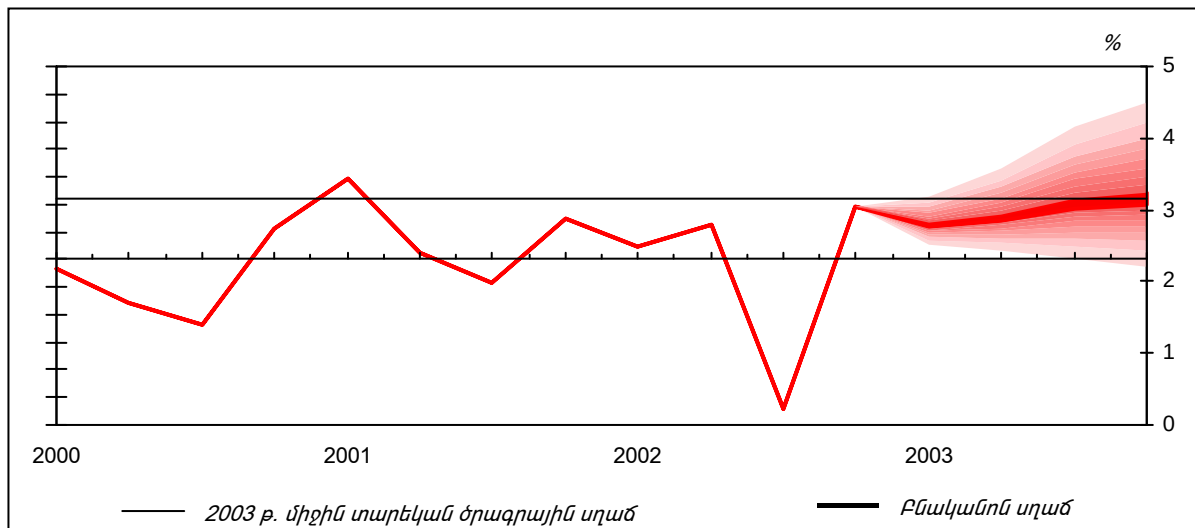
ցությունը ՍԳԻ-ում բավականին փոքր էր, այնուամենայնիվ շինարարության ճյուղում արձանագրված զարգացումները ՍԳԻ մակարդակի վրա ունեցել են իրենց ազդեցությունն, որը տեղի է ունեցել ճյուղում եկամուտների առավել հավասարաչափ բաշխման շնորհիվ: Քանի որ այս ճյուղում աշխատավարձերի մակարդակը համեմատականորեն ավելի բարձր է, քան մյուսներում, ուստի և կարելի է ենթադրել, որ այս ճյուղի թողարկման միավոր աճը սպառողական ապրանքների նկատմամբ ավելի մեծ պահանջարկի կարող է հանգեցնել և իր ազդեցությունը թողնել գների մակարդակի ձևավորման վրա: Առաջին կիսամյակում արձանագրված շինարարության ծավալների աճի տեմպերն ավելի արագացան երկրորդ կիսամյակում, և տարվա արդյունքներով նպաստեցին ներքին պահանջարկի ընդլայնմանը, հետևապես և՛ գների աճին:

Չնայած ՀՆԱ աճի առաջանցիկ տեմպերին՝ ծառայությունների ոլորտը դրսևորել է զարգացման նախկին միտումները, քանի որ ոլորտի զարգացման տեմպերը ըստ էության մաքսիմալ են ներկայիս տնտեսական միջավայրում: Ծառայությունների աճը 2002 թվականի ընթացքում կազմել է 9%, և ՀՆԱ-ում ճյուղի ունեցած մեծ կշռի պայմաններում մասնակցությունը ՀՆԱ իրական աճին կազմել է 2.8 %:

ՍՂԱԾԻ ՍՊԱՍՈՒՄՆԵՐԸ 2003 ԹՎԱԿԱՆԻՆ

Հիմնվելով 2002 թվականի մակրոտնտեսական զարգացումների վրա՝ ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության 2003 թվականի ծրագրով նախատեսված է մինչև 3 % սղաճի տարեկան ցուցանիշի ապահովում (ժամկետի վերջի դրությամբ), իսկ միջին տարեկան սղաճը պետք է կազմի 3.2%: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով սղաճի տարեկան սեզոնայնությունը և նախորդ տարիներին դրսևորված միտումները՝ սղաճն ըստ եռամսյակների բաշխվել է հետևյալ համամասնությամբ. առաջինում՝ 4.3% սղաճ, երկրորդում և երրորդում՝ համապատասխանաբար 1.0% և 5.3% դեֆլյացիա և չորրորդում՝ 5.4% սղաճ:

Այդուհանդերձ, տնտեսության տարբեր հատվածներից հնարավոր են ազդեցություններ, որոնք կարող են հանգեցնել սղաճի ծրագրային ցուցանիշից որոշակի շեղումների: Ընդ որում, համաձայն դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի իրագործման ռիսկերի՝ բոլոր գործոնների արդյունքային ազդեցությունը սղաճի վրա գնահատված է ընդլայնողական, այսինքն՝ գերազանցման ուղղությամբ, ինչը հիմնավորվում է նաև թվային վերլուծությունների միջոցով կառուցված սղաճի կանխատեսված արժեքների հավանականությունների բաշխման գրաֆիկը¹:

Գրաֆիկից կարելի է նկատել, որ այն թեքված է դեպի վեր: Դա նշանակում է, որ ապագայում կանխատեսված արժեքից աճի ուղղությամբ ռիսկերը գերակշռում են: Դրա մասին է վկայում նաև այն, որ կենտրոնական նպատակային սցենարից (ամենամուգ միջակայք) դեպի վեր գտնվող յուրաքանչյուր միջակայք ավելի լայն է, քան ներքևում գտնվող նույն զույգային երանգն ունեցող համապատասխան միջակայքը: Ասվածն ավելի պարզ դարձնելու համար հավանականությունների խտության ֆունկցիայի միջոցով հաշվարկվել են նաև միջին տարեկան սղաճի՝ տարբեր միջակայքերում ընկնելու հարաբերական հավանականությունները:

Միջակայք	ավելի քիչ, քան					ավելի, քան
	0.5%	0.5% - 2.5%	2.5% - 3.5%	3.5% - 4.5%	4.5% - 5.5%	5.5%
Հավանականություն (%)	< 1	13	40	33	11	2

¹ Սղաճի կանխատեսված արժեքների հավանականությունների բաշխման գրաֆիկի կառուցման տեսական մեթոդիկան և ՀՀ համար կատարված հաշվարկները հրապարակված են 2002 թվականի 3-րդ եռամսյակի «ՀՀ ԿԲ բանբեր»-ում:

Իսկ ըստ առանձին հատվածների՝ կարելի է առանձնացնել հետևյալ սղաճա-
յին ռիսկերը.

- Իրական հատվածում նախորդ տարիներին գրանցված բարձր տնտեսա-
կան աճը վկայում է, որ էապես կրճատվել է փաստացի և պոտենցիալ
ՀՆԱ-ների ճեղքվածքը և համախառն պահանջարկի աճը խթանող սպաս-
վելիք մեծածավալ ֆինանսական ներհոսքի պայմաններում, 2003 թվա-
կանին հնարավոր են գների՝ ծրագրվածից առավել մեծ տատանումներ՝
աճի ուղղությամբ:
- Հաշվի առնելով 2002 թվականի միտումները՝ հարկաբյուջետային հատ-
վածից առավել հավանական է ընդլայնողական ազդեցությունը, որը
կապված կլինի ակնկալվող արտաքին ֆինանսավորման միջոցների ողջ
ծավալի ապահովման պարագայում նաև «ՀՀ 2003թ. պետբյուջեի մա-
սին» ՀՀ օրենքի հավելվածում նախատեսված ԿԲՎ-ի երրորդ մասնա-
բաժնի ստացման և դրա հաշվին նախորդ տարիներին կուտակված
պարտքերի մարման հետ:
- Արտաքին հատվածի ռիսկերից թերևս կարելի է առանձնացնել ներ-
մուծման գների տատանումների ազդեցությունը, որը մասնավորապես
կարող է դրսևորվել նավթամթերքների միջազգային գնի հնարավոր աճի
հետևանքով:
- Ֆինանսական հատվածում ակնկալվում է միջնորդության աստիճանի
բարձրացում՝ պայմանավորված բանկային համակարգի առողջացմամբ
և ոչ բանկ ֆինանսական կազմակերպությունների ինստիտուտի ձևավոր-
մամբ ու զարգացմամբ, ինչը կհանգեցնի փողի առաջարկի առավել ընդ-
լայնման՝ այլ հավասար պայմաններում ճնշումներ առաջացնելով գների
վրա:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԲԱՆԿ
Երևան 10,
Վ. Սարգսյան փող. 6
<http://www.CBA.am>

Չափսը՝ 60 x 84 ^{1/8}:
3.26 պայմ. տպ. մամուլ:
Տպաքանակ՝ 140: